

ЛЕМКІВСЬКИЙ РІЧНИК 2008

**ВЫДАНЯ ПОСВЯЧЕНЕ
ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРІ ЛЕМКІВ**

**ДАНИЙ РІЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ
90. РІЧНИЦІ
РУСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ ЛЕМКІВ**

**СТОВАРИШЫНЯ ЛЕМКІВ
КРЕНИЦЯ – ЛІГНИЦЯ
2008**

Слово до головного слова

В 1997 році трудом Богдана Горбала, днес уж доктора історичных наук, вышла книжка під наголовком „Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie. 1918-1921”. Была она першом так шыроко та глыбоко трактуючом тему науковом працом. Остае таким і надале, є основным джерелом о найяснійшым періоді в історії Лемків, Лемковины.

В „Бесіди” Нр 55 (на липец – серпен 2000) – хотячы приближыти Чытачам по лемківскы тоту працу, писали мы м.ін:

„Лемкы, тоты што знають польскій язык (суть Лемкы в Америці, в Україні, што го не знають), і што заінтересуваны суть нашою історією, в більшости прочытали ю. Та понеже наша „Бесіда” розходить ся покус і за границу, хосенным буде на нашу думку (потужену голосами з Пряшова) приближыти вышутым ей Чытачам спомнену книжку. Очевидні неможливым є для нашого часопису друкувати ю по лемківскы цілу. Зато тіж выбераме – так ті 80-ту річницю подій – еден, барз міцний уступ. // Єдна увага – резигнуеме з приписів. Автор хоснувал так вельо джерел, што становлят они мало не половину тексту.”

Гнеска, в Річнику, поміщаме дуже веце, як в товдышніх кілках номерах „Бесіды”. Лишаме лем початковы уступы, приближуючы загальны відомости о Лемковині, Лемках, презначены для чуджого чытача, а нам знаны. Лишаме тіж уступы трактуючы о діяльности українофілів на Лемковині та о Команецкій Республіці.

Резигнуеме наразі дале з приписів. Зо възглядів як выжше приведены, ай з другой, цілком прозаічної причыны: їх приведенія є так трудоємне (pracochłonne), же при найліпшій охоті, в даным часі нас на того часово не стати.

А чом – наразі? Бо думаме, же по зробленим уж, вышутко є на найліпшій дорозі, жебы в будучности (може на 100. річницю?) выдати цілу книжку по лемківскы. Што – най лем ся стане! (пт)

БОГДАН ГОРБАЛЬ

Руска Народна Республика Лемків 1918 – 1920

Політычна діяльність Лемків пред Першом Сьвітовом Войном

Незмірні активний діяч західньої Лемковины, о. Теофіль Качмарчык (1843-1922), парох Білцарева та його сынове: Ярослав (1885-1943), Любомір (1878-19??) і Владимир (1892-19??) мали русофілскы погляды. О. Теофіль Качмарчык был шыроко знаний не лем серед Лемків, але тіж серед польского насеління. Часто забрал він голос (на стрічах і в пресі) на тему суспільных, культурных, політычных та релігійных справ. Близким о. Качмарыкови в діянню, поділюючым такой його погляды был о. Гавриіл Гнатишак (1850-1916). В домі того пароха в Креници часто гостили особистости суспільно-політычного жытя Галичыны. Так шыроky contacts позволили о. Гавриілови Гнатишакови двократно ставаты до выборчой перебіжки о місце во віденьській Раді Державы (1891, 1911). Скорє з поводжыньом кандидувал до галицкого Крайового Сойму Семан Трохановскій, учытель зо села Білцарева. До русофілской партії належал тіж долголітній парох села Ізбы, полігльота о імпонуючых знанях, о. Дмитрий Хыляк (1866-1955) та інчий активний суспільно-політычний діяч, о. Василий Курилло (1861-1940).

На простори 26 років (1884-1910) діяльности Повітової Рады в Новым Санчы сємох лемківских газдів, враз з двома священниками выбранных было до ней зо сельской куриі. Найліпше порадили сой Лемкы в выборах в 1890. Попри

інтригах, маючих на цілі послабити їх позицію, аж двох лемківських священників та штырьох газдів было впроваджено до Ради і то по части польськыма голосами. Вітцьом того сукцесу был священник Теофіль Качмарчык.

Лемкы были тіж заангажуваны в діяльність польского селяньского руху. Єдним з його першых лідерів на Підкарпаттю был хлопскій сын з Мацины Великої др Симеон Прибыло. Лемківскы і польскы селяне завязали спільний виборчий комітет (14 мая 1889 рока) з цілю поперати свого кандидата до Крайового Союму. З думком о тых самых выборах до Крайового Союму 28 мая 1889 рока в Хелмцу к. Нового Санча покликано Селяньскій Виборчий Комітет. Того самого дня видав він одозву *До братів селян Русинів в креницьком повіті* (*Do braci włościan Rusinów w powiecie krynickim*). В выборах до Крайового союму в 1907 році хлопскым кандидатом в округу Горлиці-Ясло был Димитрий Цесляк (Цисляк) з Квятони. Польскы селяне поперли го своїма голосами, маніфестуючы такой: „*Хоц то Русин, але хлоп такіи сам як мы, тотта сама біда го притискат, што і нас.*”

Перша Сьвітова Война

Перша Сьвітова Война принесла величезны зміны в шыку політичных сил на Лемковині. Онедолга по розпочатю военных дій зачало ся в цілій Галиччині перешлідування русофілів, подібне до „полювачкы на чарівниці”. На Лемковині арештувано такой выштыку русофілску інтелігенцію, священників та барже просьвіченых (ци тіж ангажуючих ся до суспільно-політичного жытя) селян. Два тысячы з гором трафило до концентрацийного лягру в Талергофі при Грацу в Австрії, де штонайменьше 168. вмерло. Інчы трафили до подібного лягру в Терезині в Чехах та інчых місц одокремліня.

Парох першой православної парафії на Лемковині од часу введіння церковной унії – о. Максим Сандович (1886-

1914) – был онедолга арештуваний і без суду розстріляний в Горлицях 6 IX 1914 рока. По коротко тырваючым суді в Новым Санчы розстріляно тіж грекокатолицкого священника, мушыньского декана, о. Петра Сандовича (1858-1914) та його сына Антония Сандовича (1887-1914). В інчых місцях без някого суду, лем на основі словных обвинувачынь, проведено егзекуції дальшых Лемків. Власти диспонували докладнымы списками членів русофільских організацій і пренумераторів русофілской пресы, котры выкорыстано при арештуваннях. Безчесну ролю одограла ту деякы Українці, приспособлюючи проскрипцийны спискы на хосен власти або usługуючы як сьвідкове в процесах русофілів. Так было медже інчым в часі відомых двох Віденьских Процесів. Обвинено товды 31 ведучых галицкых русофілів, посеред котрых аж 15. было Лемками.

Всякы русофільскы інституції были дораз розвязаны, а їх майно переяте державом (част з них власти переказали Українцям). Не лем русофільске суспільно-культурне жытя – што домінувало на Лемковині до 1914 рока – замерло, але Лемковина нашла ся під тяжкым ярмом австрийской войсковой адміністрації.

В час російского панування в Галиччині дішло до коротко тырваючой зміны. До кінця січня 1915 рока Росияне зайли такой цілу Лемковину. Для вельох Лемків значыло то настаня ліпшых часів. Новы власти задеклярували, же Галичина з Лемковином (што підкрислено) є руском (значыт ся – російском) земльом і так буде трактувана. Російскы полкы, што стояли по лемківских селах, выкликали незабыты пережытя. Росияне векшістю поводили ся на Лемковині поправні, аж і проявляли симпатию (векшістю не інакше было і зо стороны Лемків). Лемковину выділено зо старых австрийских повітів і влучено до новопокликаной Перемышльської Губернії, так жебы Полякы не мали там перевагы. Царска адміністрація прібувала пригласкати сой бодай част суспільства Галичины через організування живнотьовой помо-

чы. Та диспонувала она скромныма засобами, котры невелико значили попри величезных потребах (в вельох місцях Галичыны панувал голод).

Вдохновены госла славянського братства і несіння свободы галицкым „Русским” не всяди (тіж на Лемковині, але особливі в інчых місцях Галичыны) старчыли до придбання добрых односин медже новом властю а місцевым населінном. Через непорозумління дішло до спорадичных (припадковых) перешлідувань єдиниц спосеред русофілів. Натоміст українській рух был поза правом і цілковито заказаний.

Воєнны діяня в Лемківскым Бескіді (таке окрисліня на означення Низкого Бескиду мож стрітити в межевоєнній літературі – увага тлумача – П. Т.) в початковым періоді войны, а особливі кырвава Горлицка Битва (2-5 мая 1915 рока) причинили ся до шувного знищення терену. Декотры лемківскы села (Блихнарка, Высова, Гладышів) были попри воєнних діянях цілковито выселены на полудньову сторону Карпат. Насеління вернуло ся до них аж по кілках тыжня, застаючы зруйнованы гасідькы. Значуче число лемківских мужчин скрывало ся перед побором до австро-мадьярской армії по лісах ци по полудньовій страні Карпат. Тоты, што не встигли ся скрыти, были масово браны до армії. Шувні Лемків здецидувало ся одыйти на схід враз з выцофуючом ся російском арміюм. Кед ся вернула австрийска власт, зас розпочали ся перешлідування, особливі тых, што зо симпатіюм витали Рускых і помагали ім.

Політычна діяльність Лемків од листопада 1918 до червця 1919 рока

Уж в листопаді 1918 рока на обшырі Західной Лемковины одбыло ся ряд віче, на яких бесідувано о будучности галицкых Лемків. 17 листопада організувано інформаційне віче в Святковій Великій. Дішло там до спору медже русофі-

лями а українськыма діячами. Тоты другы были переконаны, же в скомплікуваній меженародній ситуації не треба ділити ся ідеологічні. Мали бо они выштыкых галицкых Русинів за Українці і дужыли, жебы тоты створили спільну, суцільну групу і бороли ся о українську державу. Юриста др Димитрий Собин, якій промавлял од імене русофілів, вказал єднако на выразний поділ. Ствердил він, же неє української державы ани в Галичині, ани в Росії, понеже насеління має ся за руске. Стратегію діяня окрислили русофілі на наступным віче в Святковій 21 листопада 1918 рока.

Русофільскій напрям і госла о незалежности пропагували на кілках з першых вічах по обох сторонах Карпат (Шляхтова, Явіркы, Остурня, Бокша, Якубяны) о. Димитрий Хыляк (1866-1955), і Димитрий Вислоцкій (1888-1968). Найважнійше з початковых віче одбыло ся 27 листопада 1918 рока в Гладышові. Зышло ся там такой два тысячы Лемків. Українскы діяче зкликали своїх сторонників з горлицкого і грибівского. Кілкох спосеред них нашло ся в організаційным комітеті, але нияк не зазначыли они в ним своейою приявности. Віче стало ся русофільском маніфестаціюм. В кінцёвым документі выголошено, же Лемковина не може належати до України, а лем до „Великой Росії”. Домагано ся тіж, жебы делегат Лемків взяв участ в мирных пертрактаціях. В цілі адміністрування обшырю заселеном Лемками покликано Руску Раду в Гладышові. В кожій громаді мали быти выбраны пятьоособовы рады, котры во выштыкых справах повинны были односити ся до Рады в Гладышові. В кожій громаді велено тіж выбрати штырьоособовы сельскы суды. Члены тых судів, по зложыню присягы в церкви, мали розсуджувати меньшы провины селян. Постановлено тіж усунути з Лемковины українських священників, привернути в грекокатолицкым богослужыню слово „православний” (заступлюване через українських священників словом „правовірний”) та ввести до шкіл рускій язык. То безсперечні початок організуваной політычної діяльности Лемків.

На віче в Гладышові, особливі молоді Лемки голосили готові стати озброєно на етнографічній лемківсько-польській границі і боронити свою землю пред евентуальным заятьом ей через Поляків. Та інчы были думки, же ніт потребы тото робити. Вірили бо они, же так америцкы Лемкы, як і уряд ЗСА гарантуют галицкым Лемкам свободу. Переважыло преконаня, же евентуальний збройний конфлікт треба елімінувати, понеже тринадцет пунктів президента Вудрова Вильсона забезпечыт свободу і Лемкам, і то без проливання крыви. Панувала така мысль, же кед Лемкы не прагнут польской землі, і Полякы не будут позерати на лемківску. Деклярувано прагніня добросусідських взаємин з Поляками. На дальшых вічах (Крениця; в Ждыни і Гладышові проведено по пару віч) панувала серед зобранных Лемків полна евфория. Вшыткы тішыли ся зо свободы, яка пришла по падіню Австро-Угрів, і заповідано боронити ей.

Лемківска адміністрация розвивала ся скоро і выкликала потребу створити Повітовы Рускы Рады. Спомнену Руску Раду в Гладышові переіменувано на Повітову Руску Раду (ПРР) для горлицкого, ясельского і кросняньского повітів. Ёй ролю переяла онедолга ПРР в Чорным во главі з о. Михайлом Юрчакевичом (1869-19??), парохом Чорного, Липной і Незнаевы, і секретарьом, пізнійшым інжынірьом Сергієм Дуркотом (1901-1944). В Снітници покликано ПРР для грибівского повіту. Ёй функцію преяла пак ПРР в Білцареві во главі з юристом др. Ярославом Качмарчыком (1885-1944). Врешті для сандецкого і новоторжского повітів покликано ПРР в Креници во главі з окулістом др. Александром Ціханьскым (1855/60?-1947). На східнім краі Лемковины діяла Повітова Руска Рада з осідком в Санюку, ведена юристом др. Александром Савюком, котрого выдатні спомагали о. Йосиф Москалик і о. Йосиф Секержыньскій. В цілі дальшого консолідування діянь лемківской адміністрації покликано до жытя (Фльоринка, 5 XII 1918) Начальну Раду Лемковины. Зберала ся она каждого тыжня. Лемківска адміністрация

преяла початком стары назвы повітів. Та пізнійше, жебы одсепарувати ся од австрийского адміністраційного поділу Галичыны, якій преяли тепер Полякы, усталено новий адміністраційний поділ.

Начальній Раді Лемковины проводил парох Чорного о. Михайло Юрчакевич, а секретарьом был походячий з Бортного др. Димитрий Собин. НРЛ проголосила ся едином властю на Лемковині і їй то підпорядкуваны были повітовы рады, што складали ся з ведучого і дванадцетьох членів. В лемківських селах зберано пінязі на утриманя адміністрації. Складано їх на руки повітового скарбника. Декотрых начальників громад (війтів, їх заступців і асесорів) лишено заиманых становиск, хоц были то Лемкы. Мало ся ім за з зле, же выслугували ся Полякам. Тоты, котры остали і сьвіжо выбраны, як тіж ціле насеління мали зложыти присягу на вірніст НРЛ, што торжественно вчынено в церквах. НРЛ зо своей страны знесла реквізиції, маючы часто місце в военний час. Проголошено тіж, же лемківска власт старала ся буде покарати винуватых перешлідувань Лемків в часі Першой Сьвітової Войны. Наказано тіж Лемкам стримати ся од плачын податків Польскій Державі аж до одкликания. НРЛ зажадала од польской стороны, жебы кореспонденция до і од НРЛ была звільнена од почтовых оплат. Проголошено тіж, же ніхто спосеред Руснаків не є обовязаний до службы в Польскым Войску. Противні, обовязком каждого Лемка є остати дома і пильнувати порядку. Зато тіж наказано кожій лемківській громаді організувати стражу (поліцію). Ёй начальным коментантом остал поручник Роман Сембратович. НРЛ осягнула послух серед Лемків, котры выполняли ей розпряджыня і бойкотували всякы пробы Поляків установити їх адміністрацию на обшыри Лемковины.

Найславнійше і найважнійше з початковых віч мало місце во Фльоринці 5 грудня 1918 рока. В передден віче його організаційний комітет (Ярослав Качмарчык, о. Василий Курило, газда з Крениці Миколай Громосяк (1846-1924), учы-

тель в Креници Методий Трохановській (1885-1947), о. Димитрий Хыляк зобрав ся з цілю омовити перебіг віче, справи што мають быти продискутуваны, а тіж приспособити пропозиції постанов. Віче розпочал о. Василий Курилло. Привитал він зобранных з ганку своей плебанії (одкале пак выступували і інчы промовці), запросил до плідных обряд, підкрислюючы такой, же зобрання того має першорядне значыня для будучности Лемковины. О. Димитрий Хыляк, відомий з непересічных знань, бесідувал на тему історії Лемковины, наголошуючы, же Лемкы жили ту од століть та сут автохтонами на тій обшыри. Др Ярослав Качмарчык гварил о революційных перемінях в Росії та о ситуації на Україні. Аналізувал він тіж ситуацію, в якій нашли ся народы бывших Австро-Угор і представлял вільсонівскій принцип самоокрисліня ся народів.

Зобраны (бл. 500 осіб зо 130 сел) выявили велику радість по причині падіння Німеччыны і Австро-Угор та свою вдячність народам коаліції за труд і жертвы понесены для побіды демократичных основ. Переслали они тіж братні поздоровління выштыком освобожденным народам. В вінчаючым документі віча повіджено, што: „(...) Рускій нарід, котрий занимат територію помедже Саном, Попрадом і Дунайцём, полудньовы склоны Карпат і Буковину на пілніч од Серету торжественно проявлят волю належати до спільного політычного організму, а протестує против претенсий Поляків і Мадярів до представлених територій. (...)”. Незнаний з імена представитель Русинів зо Закарпатя, якій был на вічу, потвердил того словами: „(...) Прагнеме жыти в єдности ш цілым рускым народом. То є тіж госло цілого християньского руского народа з (бывших – Б.Г.) Угор. Не хцеме ани Мадярів, ани Поляків і не знаме ниякой України! (...)”. На віче задеклярувано тіж шлідуюче: „(...) Маючы надію, же Мирний Конгрес розвязуючы медженародны спори (то є децидууючы о будучности спірных обшыри – Б.Г.) буде докладні реалізувал принципы президента Зьєднаних Станів Вудрова Вильсона, рускій нарід бывших Австро-Угор осуджат на-

сильство і братогубны войны, оддає до рук Конгресу розвязаня свого спору з Поляками і Мадярами та жадає участи своїх предствителі в обрадах Конгресу (...)”. До часу піднятя доцільных децизий через Мирну Конференцію зобраны на вічу во Фльоринці постановили утримати лемківску адміністрацію в Карпатах во главі з Начальном Радом Лемковины (ведену пак, під неприявність о. Михайла Юрчакевича через др. Александра Ціханьского). Цілу тоту структуру приято называти Руском Народном Республіком. На вічу приято тіж пят резолюций за прилучыньом Лемковины до Росії; были они авторства: о. Романа Чайковского (1864-1937), о. Романа Прислопского (1866-1942), о. Михайла Юрчакевича, др. Александра Гассая і др. Димитрия Маркова (1868-1938).

Зо взгляду на нереальність прилучыня Лемковины до Росії Димитрий Вислоцкій сугерувал прилучыти Лемковину до Чехо-Словації. Та внесок тот был остро скритикований через др. Димитрия Собина, котрий враз з приведеныма выжше прихильниками Росії і парома інчыма русофільскыма священниками голосувал против „запроданю са Чехам”. На місце того віче прияло резолюцію подібного змісту як выжше, але підкрислюючу раз ішчы, же: „Мы, рускій нарід заселяючий компактном масом полудньовы части галицкых адміністраційных округів: Новий Торг, Новий Санч, Грибів, Горлиці, Ясло, Кросно і Санок, не хцеме войти до складу польской державы, а хцеме ділити долю наших угорских, рускых братів в жупах Спиш, Шариш і Землин як нероздільна географічна і етнографічна цілість”. Резолюція тота мала першорядне значыня в пізнійшым курсі політычної діяльности Лемків. Віче во Фльоринці было масовом русофільском маніфестацийом, котра, окрема симпатий до Росії, на выраз выловила тіж прагніня утримати єдність земель Карпатских Русинів. Зо взгляду на політычны події по полудньовій страні Карпат, які набрали шувні векшого розмаху як на Лемковині – політычна орієнтація Лемків онедолга барз ся змінила.

Тымчасом 26 грудня в Саноку мал місце з'їзд 58 ведучых русофільських діячи з Галичыны, Закарпатя і Буковини. Серед них было 25 Лемків: Василий Бубняк, др Семан Булик, Іван Ванця, Роман Васько, др Юлиан Войтович, Миколай Громосяк, Михайло Гагатко, др Александер Гассай, о. Теофіль Качмарчык, др Ярослав Качмарчык, Андрий Колдра, о. Василий Курило, Михайло Кушвара, Іван Пелеш, о. Константин Полянський, о. Роман Прислопський, др Александер Савюк, др Димитрий Собин, о. Йоан Станчак, о. Миколай Феленчак, др Александер Ціханський, о. Роман Чайковський, др Іван Черлюнчакевич, др Кірил Черлюнчакевич, о. Михайло Юрачакевич.

В документі приятим на зібраню читає: „(...) Силом лишений в початковим ході війны своїх народно-культурных і фінансовых інституцій, лишений найліпших своїх синів, тисячами помордуваних руками австрійсько-мадярських палачи і десятками тисячи позамыканих во вязницях за безграничну вірність свому народови і загальній справі союзників – Рускій Нарід Прикарпатя може днес лем при помочы болесного слова звернути ся до децидуючих о доли сьвіта зо жаданьом, жебы они, остаючы вірныма проголошеним через них початкам справедливости і народового самоокрисліня, выполнили нашы віковічны стремління до народового з'єднання (...)”. Тота імпонуюча русофільська маніфестація закінчена была заявліньом: „(...) Мы зо своей страны, маючы тото вымрияне з'єднання за доконаний факт та видячы в ним сполніня наших віковічным прагнінь, почуваме ся і узнаєме ся уж од того часу громадянами єдної, великой Руской Державы, не признаєме на нашій земли ниякой мадярской, польской, габсбургско-української і взагалі якоїнебуд чуждой власти, протестуєме против імперіялістичным приступам інчых народів взгядом нашой землі і вычекуєме, же побідительскы коаліційны державы (...) уж неодола дадут рускому народови Прикарпатя (...) можність ослєбоджыня ся од сїгаючых по його землю жадібных сусідів і стати ся правдивыма газдами на своїй землі (...)”.

На тым зібраню постановлено выслати Димитрия Маркова до Прагы і дале до Парыжа як представителя „народа руского Прикарпатя”. Мал він зрештом онедолга дістати подібне доруччя (враз з др. Кірилом Вальницьким (1889-193?) од русофільского Выконавчого Комітету во Львові. Др Андрий Гагатко (1884-1944) был натоміст іщы во Фльоринці выбраний на делегата до Росії. Подорожував він найперше на полудне, де был затриманий в Букарешті і мусіл вернути ся на Лемковину. Врешті на кілкох вічах, што одбыли ся по фльориньским, Лемкы мали тіж выбрати своїх делегатів на Мирну Конференцію. На засіданю Повітової Руской Рады в Горлицях (брак даты) чести той доступили: о. Михайло Юрачакевич, др Александер Ціханський та др Ярослав Качмарчык.

Основне значыня в яку страну буде ся розвивала політична діяльність Лемків мали пляны Поляків што до будучности Лемковини і підниманы через них діяня з цілю зреалізування своей політыкы на тій обшыри. Польска Ліквідаційна Комісія од початку свого істнування трактувала Лемковину як інтегральну част одраджаючой ся Польщы. Та минуло веце як місяц (листопад і част грудня), нич краківскій центр ПЛК занял ся ближе Лемковином. Тот перехідний період (уж без Австрійців, але властиві іщы без фізичной приявности Поляків) дал Лемкам жменю надії на хосенне полагоджыня їх освободительных стремлінь. Стало ся так за причыном не лем самой діяльности Лемків, але тіж жычливого наставління деяких льокальных польскых політыків і представители державной адміністрації. Ліпше знали они місцеву народовостьову ситуацію і прібували достосувати до ей вымогів свою діяльність.

Товариство Народовой Обороны в Новым Санчы, піднімаючы справу організування льокальной адміністрації (3-5 XI 1918) в виді 60-особовой Народовой Рады, постановило признати в ній пят місц для репрезентантів лемківських сел. Чынено так, выходячы зо заложыня, же кед Лемкы заселяют

в тым повіті 40 місцевости, то повинни они мати своє представительство в Раді, жебы не была она „*jakimś kadłubowym ciałem*“. Барже іщы жычливий підхід до Лемків презентувал комісар ПЛК в Ґрибові, Казімеж Рамулт. Офірувал він дім в Ґрибові для потреб лемківської організації. Хыбаль тіж за його справом лемківська поліція отримала оружа (50 карабинів, 1 машыновий карабин і амуніцію).

Того роду діяльніст зачатків льокальної польської адміністрації ачий притігала Лемків оповісти ся за приналежністю до Польщы. Але і так Лемкы отверто декларювали своє стремління до самостійности, до посідання осібної, незалежної од Поляків державы (ци радше приналежання до інчой державы). Становиско Лемків в тій справі представил льокляній польській адміністрації на чиисленных з ньом стрічах Методий Трохановскій. Та зо взгляду на тото, што Лемкы жыли од віків не лем в сусідстві Поляків, але тіж з нима в тым самым політичным організмі (Галичынні, а перед тым в Польщы), лемківскы лідеры мали на увазі не лем інформувати Поляків о своїх предпріянях, але і запрашати польску делегацию на свої віча. Мало то тіж служыти взаїмному зрозумліню і запобігніню евентуальным непорозумліням. Медже інчым Казімеж Рамулт был запрощений на віче до Фльоринкы, а др Ярослав Качмарчык одбыл подорож до Кракова, де особисто поінформувал Зигмунта Лясоцкого о постановах лемківских віч.

По початковым періоді полным надії на мирне і згідне з народнымы інтересами Лемків полагоджыня справы державной приналежности Лемковины ситуация погіршыла ся і діаметральні змінила, почынаючы од грудня 1918 рока. 28 XI 1918 шеф адміністрації ПЛК, Зигмунт Лясоцкі (1867-1948) наказує створити в містах і селах міцны загоны урядовой стражы. З початком грудня на обшыр Лемковины входит Польске Войско (повселюдні зване через Лемків Легіонами). Зас жандармерия занимає граничны постерунки в цілі „затримання контрабанды на бывшій австрійско-угорській гра-

ниці“. Заогніня ся польско-лемківских взаемин вісит в повітря кед Лемкы одмавляють спілпрацы зо силом введеным польскым status quo. Лемкы не лем не хцут платити податків Польській Державі, достарчати контингенту, але одмавляють підвод та не мають дякы продавати Полякам жывности за нияку ціну. Перший інцидент мал місце 8 грудня в Горлицях. Польске Войско затримало там трьох Лемків і одставило на коменду. Запмарено ім, же не носят орелків. Полякы зачали тіж силом екзеквувати „повинности громадян взглядом державы“. О тых справах писал до ПЛК в Горлицях і протестувал против ним ведучий НРЛ, о. Михайло Юрчакевич: „(...) Легіоністы громадні находят люди, котры ідут на ярмак, одбераючы вишитко, што лем може быти ужыточне (...). Тіж поступування жандармерії в Ґладышові, Ропі і Устю Рускым є аж провокуюче, сут на то доказы (...). При так ражучых зловжыванях силы, так зо стороны легіоністів як і жандармерії, протестуєме здецидувано против всякого рода дошкулюваням, котры нияк не причыняють ся до спокійного спілжытя обох народів (...)“ О. Михайло Юрчакевич зажадал од ПЛК, жебы усунути з лемківских сел польску жандармерию і припомнул, же едином легальном властю на Лемковині є НРЛ. О масштабі напята сьвідчыт погроза лемківского проводыря, котрий твердил на закінчыня того писма, же кед не буде зміны, „Руснакы будут мушены підняти самооборону“. Против примушуваню лемківских учытели до складання присягы на вірніст Польській Державі здецидувано протестувал Методий Трохановскій.

В наступстві протесту о. Михайла Юрчакевича Начальний Провід Стражы Безпеки в Кракові веліл свойому одділови в Горлицях збадати справу поступування жандармерії в однесіню до Лемків (одтамале преслано справу до одділу в Устю Рускым. За тым доходжыньом явил ся рапорт, в котрым занотувано, же „(...) зо стороны постерунку жандармерії в Устю Р. не допущено ся ниякого дошкулюваня ани тіж не поводжено ся против руской людности провокуючо (...)“. Зазначено

при тым, же жандармерия противдіяла почынам лемківской адміністрації, што не могло подабати ся Лемкам. Правдоподібні в тым самым часі прихильний Лемкам Казімеж Рамулт был одкликаний через Зигмунта Лясоцкого зо свого становиска меже інчыма за причыном „цілковитого неорієнтування ся в справі антидержавной акції на Лемковині”. Остают тіж перерваны негоціяції ведены в горлицьком (і правдоподібні в грибівськом) повіті меже льокальным единицьом ПЛК а НРЛ. Довели они до устаління (незнаного з документу) польско-лемківського порозумління. Єдным з важнійших пунктів того порозумління была гаранція не покликувати Лемків до службы Польськом Войску. 27 грудня краківське керівництво ПЛК здецидувано заборонило комісарьови ПЛК в Горлицях не лем в чым небуд поступити ся на корыст Лемків, але і дальшого конферування з нима. Краків застрюг сой єдночасно выключне право піднимати децизии в народовостьовых справах. Плянувано там переаналізувати ситуацію на Лемковині і выпрацувати відповідну схему діяння. Та з горы Краків зазначыл, же в нияким припадку Лемкы не можут быти звільнены од службы в Польськом Войску. Наказувано тіж, жебы враз з выданьом поборовых розпоряджынь были они безвзглядно перестеріганы тіж в однесіню до Лемків (в разі потреби обіцуювано доставити войскову асисту).

Тымчасом політычна діяльність Лемків не заужувала ся лем до інтеракцій з польськом стороном. З цілю потужыти співпрацу меже Лемками а єдинокровныма братми по плудньовій страні Карпат іщы на вічу во Фльоринці створено Комітет до Спільдіяня і Загальної Організації з Угорськом Русю. Уж о пят дни выслано делегацию Лемків до Пряшова, де 21 грудня 1918 рока дішло до получыня Начальной Рады Лемковины з Руском Народном Радом Пряшівщыны. Ведучым выниклой з того получыня Карпаторуской Рады остал знаний русофільскій діяч Антоний Бескыд (1855-1935). Стал ся він онедолга головным выразительом прилучыня земель

Карпатських Русинів (в тым Лемковины) до Чехо-Словації. В Карпаторускій Раді в Пряшові нашлы ся плідуючы Лемкы: др Димитрий Собин, др Александер Ціханьскій, о. Димитрий Хыляк, Димитрий Вислоцкій (секретар) і др Андрий Гагатко.

В грудни 1918 рока дішло до основної зміны в поглядах шувной группы лемківських діячи. Штораз барже поузнена ситуація на сході примушувала до бодай часового понехання ідеї прилучыня Лемковины до Росії. Здецидуване оповіджыня ся ПЛК за цілковитом і беззастережном інтеграцієм Лемковины з Полщом не позволяло на притримування недавных надій на розвязання конфлікту з Поляками лем власныма силами. В тій ситуації передше наголошуване стремління до получыня ся в єдным політычным організмі русинських земель в Карпатах, бодай і того получыня мало ся доконати в границях Чехо-Словації, стало ся ведучом цілю політыкы Лемків. О. Михайло Юрчакевич враз з др. Александром Ціханьськом были прикликаны до Прагы (конец грудня 1918) через проводыря галицкых русоілів Димитрия Маркова і його близкого єдноумця Кірила Вальницького. Пішли там враз на Градчаны, де конферували з президентом Томом Масариком (1850-1937). Президент Чехо-Словації проявил симпатію для Лемків і был зачудований їх освободителныма аспіраціями, та лем загальні выповіл ся на тему евентуального прилучыня Лемковины до його краю. Задеклярувал він лем: „буду виділ што годен єм зробити в вашій справі”.

Цілий час перебувал в Празі др Александер Гассай, выполнючы ролю мужа довіря при чехо-словацкым ряді. Там нашол ся тіж дакус пізнійше (кінцьом лютого), втікаючы пред арештуваном через Поляків, др Димитрий Собин. Перешол він політычну трансформацію і з найвекшого ворога прочехословацкой орієнтації в лемківскій політыці – стал ся ей завзятым пошлідовником. Розпочал він інтенсивну співпрацу з др. Антонийом Бескыдом, котра довела го гучести быти лемківськом делегатом (посеред чехословацкой

делегатції) на Мирну Конференцію в Парыжы. Тымчасом пачатком марця конферувал він з предствителями америцкых Русинів: Григорийом Жатковичом (1886-1967) і Юлийом Гардошом (18??-1951). Высловил він там волю Лемків прилучыти ся до Русинів Пряшівщыны і Закарпатя та войти до складу Чехо-Словації як автономна Підкарпатска Русь (ци радше Карпатска Русь, што часто наголошували галицкы Лемкы). Зас Антоний Бескыд провьяул в тым часі розмову з Карлом Крамажом (1860-1937). Важным ей пунктом была справа придбання попертя чехо-словацкых власти для проекту влучыня Лемковины до складу Чехо-Словації. Карл Крамаж не барз охочо, але выштык едно задеклярувал, же буде поперал в Парыжы старания Лемків. Новий напрям діяльности лемківскых політыків был одраз розпропагуваний серед населіня. 23 січня 1919 рока на засіданю в Креници розвязала ся НРЛ, передаючы свою власт Карпаторускій Раді в Пряшові. 29 січня так же поступила ПРР в Чорным. Напечатано резолюцію о єдності земель Карпатскых Русинів і розклиєно ю во выштыкх громадскых урядах на Лемковині. Пак позберано на ній одбитя громадскых печати лемківскых сел і враз з підписами вйтів переслано до Прагы. Головным пропагатором прочехословацкой орієнтації серед Лемків стал ся о. Михайло Юрчакевич, попертий міцно через др. Димитрия Собина, о. Романа Прислопского, Димитрия Вислоцкого, др. Александра Ціханьского та Івана Андрейку. Іщы 23 січня прибыла до Кошыц делегация зо східной Лемковины. Были в ей складі три особы: др. Андрій Гагатко, Александер Волошынович (1881-196?) зо Санока та Мирослав Грабец з Лупкова. Зложыла она заявліня на руки коменданта кошыцкого войскового гарнізону, полк. Франта Шобля, в котрым просила о прилучыня Лемковины до Чехо-Словації. Впродолж кілкох місяци доручено до Кошыц десятки дальшых того типу просьб высыланых з лемківскых сел.

Польска преса одраз зачала розписувати ся не лем о прочехословацкій діяльности Лемків, але тіж о чехо-словацкым

попертю для акції „одорваня Лемковины од Полицы“. Краківскій „Czas“ уж 4 січня 1919 рока доносила в дописі „Чехы а Русины“ о тым, же Чехы достарчают оружа на Лемковину. Тота сама газета 17 січня в реляції „Чехы на Лемковині“ писала: „(...) Патролі чехо-словацкых войск (...) переступили давню угорску границу і посувають ся в напрямі Кросна (...). Чехо-словацкы войска проявляют замір обсадити села заселены через Русинів в підкарпатскых повітах Кросно, Горлиці і Грибів (...)“. Дакус пізнійше з польского села Липинкы, што граничыло од полудня з лемківскыма селами Розділя і Боднарка, доношено: „(...) Наша місцевіст (...) переживала трудны хвилі непокою, особливі в першых днях лютого. Шырены товды вісти што Чехы заяли Конечну і Гладышів, котры пак выявили ся пересадны, занепокоїли особливі властителі нафтових шибів. Хоц скінчыло ся на страху, до днес ситуация є неясна зо взгляду на двозначне поведіння ся Лемків заагітуваных чрез о. Юрчакевича, пароха в Чорным. Наставлений войовничо, а жадний злата і власти священник тот, зобравши кінцём грудня 1918 рока в Празі грубы пінязі на чешку агітацию, взяв ся горячо до пропагуваня чешко-словацкой ідеї, в чым оддано помагали му выштыкы священники і учителя (...)“.

Хоц з постерунку ПП в Грабі доношено 11 січня о спокою на границі, все же пікрислювано, же Лемкы прагнут прилучыти ся до Чехо-Словації. Найвекше натужыня побоявань што до евентуального наїзду Чехів на Підбескідя і прилучыня Лемковины до їх краю припало на конец січня і пачаток лютого. 29 січня ПЛК в Новым Санчы в спеціальным документі голосила: „(...) При границях нашого повіту зберают Чехы значучы силы – час є поважний – з цілю знищити оборону границ, добыток і жытя мешканців повіту (...)“. Комісар ПЛК в тым місті, Пйонтковскі, вzywал тіж в тій одозві провести народне згромаджыня в Новым Санчы в дни 4 лютого 1919 та спорядити реєстр мужчын до 35 рока жытя, котры служыли в войску. 2 лютого зас піднесено в Новым Санчы справу покликания під оружа додатковых войсковых сил, але

здецидувано вилучаючи з того Лемків. Зас на згромаджиню в дни 2 лютого повіджено медже інчыма: „(...) 1. Протестуєме против плянуваному ческому наїздову на землю што од віків належыт до Польцы, тзв. Лемковину. 2. зобов'язуєме ся до обороны наших прав до тых земель і зобов'язуєме створити по громадах силы безпеки, котры в критичній хвили одперли бы наїзд ворога. (...)”.

13 лютого доношено зо Ждыні, што: „(...) Настрій населіня (лемківського – Б. Г.) є неприязний, котре (то населіня – Б. Г.) на кождым місци дає о тым знати (...)”. Прочехословацкы симпатії Лемків як і їх неохота до польской влади причинили ся до стислой поліційной контролі лемківських діячи. Вела она нераз до хоснуваня через поліцію, жандармерию і войско насильства з цілю „выперсвадуваня” Лемкам їх „антидержавной” акції.

Іщы пред розпочатьом інтенсивной політичной інвігіляції лемківських діячи трьох лемківських лідерів здоляло переступити границу 21 січня 1919 рока і прибыти до Пряшова. Др Александер Ціханьскій, Іван Андрейко (1888-1971) і Димитрій Вислоцкій втекли пред арештуваньом і остали по полудньовій страні Карпат через найближшы роки (Іван Андрейко остал там на все, в 2001 р. мал єм щестя бесідувати з його потомком, проживаючым в Ужгороді – увага тлумача). 31 січня 1919 рока были они сигнатаріюшами одозвы *Карпато-Русины Цілому Культурному Світу*. Задеклярувано в ній, же Карпаторуска Народна Рада то єдина легальна власт на русиньських землях так по полудньовій, як по пілнічній страні Карпат. Запротестувано в ній тіж против діліню земель Карпатських Русинів та высловлено жычыня, же кед прилучыня тых земель до Росії ся не сполнят, то „(...) прагнеме в доли і недоли жыти з нашыма братми Чехо-Словаками (...)”. В подібным духу выповіла ся тіж скоре (7 січня 1919) Карпаторуска Народна Рада в Пряшові. Їй ведучий, Антоній Бескыд, іщы пред кінцьом січня представил ціли політыкы Карпатських Русинів чехословацкому рядови в Празі

і, по проведеню в лютым розмов, был (враз з др. Димитрієм Собином) высланий до Парыжа.

Тымчасом Димитрій Вислоцкій враз з о. Романом Прислопскым редагували в Пряшові в 1919. (до початку 1920. рока) газету Голос Руского Народа (выдавану тіж по словацкы *Hlas Ruskeho Lidu*). Тот політично-просвітній тыжденник мал русофільскій, демократычний і прочехословацкій характер. За справом Димитрія Вислоцкого нашла ся на ей сторонах критыка так суспільных (нераз іщы феодального характеру), як і народowych односин в родячий ся Чехо-Словації та на Лемковині. Принагідні писано в ній приязні о змінах што заходять в Росії. Часто поміщано інформації з Лемковины, особливі дуже місця приділюючи ламаню права через польську адміністрацію.

Ситуация на Лемковині стала ся натоміст барз заогнена, кед Полякы зачали брати реванж за „стігання через Лемків ческого наїзду на Польщу” і генеральні антидержавну поставу Русинів. О. Роман Прислопскій был за свою освободительну, лемківску діяльність збитий кыями до непамяти (з чого чудом вышол) через польських жолнірів, коли ся вернул з Пряшова до своей парохії в Жегестові. Початком лютого війт громады Вікова з громадскым писарьом были арештуваны і осаджены в Домбю. Од віита жадано за звільніня 4 тисячы корон. В лютым в Домбю (хоц на коротко) нашол ся єден з головных лідерів лемківського освободительного руху, о. Димитрій Хыляк. Причыном арешту было неперерывне поміщання через него в метриках крещыня лемківських діти окрисліня державной приналежности: Руска Народна Республика або Руско-Народна Республика, а пізнійше Руска Земля. Полякы арештували тіж трьох начальників лемківських громад в Горлицкым (Устя Руске, Вышній Рететів і Высова) і єдного заступника, котры были вызначены на свої становиска через ПРР. Як претекст послужыло невыконуваня рескрипту староства в Горлицях о проведеню спису кони. Підчас арештуваня начальника громады Вышній Рететів

заколото багнетом противставляючого ся тому його сына Деонія Мореха. В Высвой вйта, што ся протвставлял, побито і закутого в кайданы превезено до Горлиц. В вельох лемківських селах дішло до пацифікації враз з реквизиційом поживы і одежы. В Ліщынах Польске Войско забило начальника громады і на пятох возах вывезло зо села одобрану там одеж. В Андриівці забито єдного Лемка а ранено двох. В Боднарці і Перегримці побито дуже осіб. 10 лютого на торговици в Мушыні Лемкы были окружены через войско з наставлєныма багнетами. Декотры з окружєных были побиты кольбами карабинів. В Вапєнным войско примусило Лемків выгинати в лісі дерева на войсковы цілі. На Вышовадку і Жыдівске доконано нічного нападу і забрано з обох сєл вшыткы коні. 23 лютого дішло до оружного інциденту в Бортным, при чым двох Лемків ранено.

Єдиным до чого Лемків в тым періоді не примушувано, был побір до войска. Справа войска в одроджєній Польщы была розвязувана дост помалы і переходила через ріжны етапы. 27 X і 4 XI 1918 Регєнцийна Рада выдала декрєты о формуваня народовой армії і тымчасову постанову о повсєлюдным обовязку войсковой службы. Пополнючы тоты докумєнты, льокальны власти (в тым ПЛК) выдали однісны декрєты о подібным змісті. Та выполнюваня їх протігало ся. Підчас справуваня власти (17 XI 1918 – 16 I 1919) через Єнджея Морачєвского (1870-1944) Польща не творила регулярного войска, а лєм „народну міліцію”, што складала ся переважні з безробітних. Перший генєральний асєнтерунок оголошєно в бывшым королівстві в дни падіня ряду Морачєвского. Хоц Краків скорє заповідал ригористычне перєстеріганя побору і на Лємковині, та того не зроблєно. 24 січня 1919 рока ПЛК зарядила вылучыти Лємків з побору річників 1896-99, што зачал ся штыри дни пізнійше. Стало ся так зато, же згідні з обовязуючыма товды декрєтами Регєнцийной Рады Польща творила армію народову, в якій загальний обовязок службы мали лєм Полякы (од 14 липця 1920 рока

обнято ним тіж Жыдів). Прото згідні з тым правом ані Лємкы, ані нияка інча народна меншына не мали быти покликываны до войска. Польскы власти натоміст заєдно веліли жандармерії: „(...) Мати на позорі чєско-словацку агітацію і пропаганду в рускых селах (і – Б. Г.) вшыткы аж і найменшы дрібницї тычучы ся діяльности Чєхо-Словаків тутышній команді доносити (...)”. По лютовій пацифікації Лємковины доношєно 7 марця зо Ждыні, же населіня поводит ся спокійні, та далє при każdym контактї з Поляками дає познати свою до них неохоту. Факт тот причынил ся ачий до дальшой стислой контролі Лємків. Уж од 10 лютого старанні спостєрігано за о. Михайлом Юрчакевичом, котрого діяльніст за оціном польской стороны набєрала: „(...) штораз вєцє прикмет вєдурых до одорваня рускых громад од єдности з повітом, отже знамен противдержавного чыну (...)”. Доручано збадати склад лємківських адміністрацийных інституцій, часову повторніст їх зобрань і зміст омавяляных справ. Особливій увазі жандармів довірєно контакты о. Михайла Юрчакевича з Чєхами і ведіня через него агітації на хосєн полудньового сусіда Польщы. Доручєно тіж зобрати одозвы і розпоряджєня выдаваны через лємківску адміністрацію. Спосєред інчых лємківських діячи інвігіляції піддано в тым самым часі о. Теодосия Дуркота зо Ждыні. 13 лютого зас выдано наказ інвігіляції та арєштуваня (в разі повороту до Польщы): Івана Андрейкы, Димитрия Вислоцкого і др. Александра Ціханьского, підозриваючы їх о: „(...) шпїонство, антидержавну агітацію взагалі або прєступство против оружній силі Дєржавы (...)”. По євєнтualmente арєштуваню приведєных осіб наказувано без звліканя повідомити о тым Краків і одставити їх там. Од 21 лютого інвігілювано натоміст др. Ярослава Качмарчыка і члєнів вєдєной через него ПРР з цілю: „(...) прєдложєня в можливі найкоротышым часі обшырного, докладного і правильного материялу, котрий сьвідчыт о антидержавній діяльности (...)”.

При так напружєній ситуациї о. Михайло Юрчакевич мусіл втєчом ратувати ся прєд арєштуваньом, што близьило

ся неминучо. 3 марця 1919 рока втік він зо своєю плебанію, на – як сам писав – „(...) *десять минут пред нападом 250 жолнірів. Хтіли мя зімати і – як сами гварили – повісити. Лем чудом вратувал єм ся од смерти. Напад тот варварством перевыжшал татарській. Стріляно до люди як до псів, плондрувано (...)*”. 8 марця был він уж в Кошыцях. Стрітил ся з командуючим чесько-словацькыма войсками в том місті, полк. Франтом Шобльом. В часі той стрічы о. Михайло Юрчакевич зложыл звіт о ситуації, в якій нашла ся Лемковина, підкрислюючи насильство і гвалты чинены Лемкам через Поляків. Твердил він, же ціла Лемковина стерроризувана, люде боят ся рушати з хыжы а войско польське грозит спалінном сел. Протоколярні зознал він товды: „(...) *Зато, же Карпаторуска Рада як правдива выразителька волі цілого карпаторуского населіня – Лемковины і угорских Русинів – не раз уж просила прилучити галицку Лемковину до Чехо-Словації, зяти ю чесько-словацькыма войсками, мам за конечне особисто явити ся в полк. Шобля з тым, жебы він в можливі найкоротшым часі звернул ся до Пана Президента Масарика, до Міністерства Войны або до Мирной Конференції з наполегливом просьбом, жебы Ентента не звлікаючи прислала на Лемковину комісію збадати істинно болесне положыня той страны і підняти відповідні децизии, жебы вкоротити варварства од шувного часу чинены через польскы власти і войско над безборонным лемківськым народом. (...) Як ведуций Начальной Рады Лемковины і уполноважений представлям правдиве жычыння і просьбу цілого лемківського народа прилучити цілу Лемковину до Чехо-Словації і дораз зяти ю храбрым чесько-словацькым войском (...)*”.

В одповіді на польску пацифікацію Лемковины, Лемкы організували три зобрания в марци 1919 рока. Дискутувано за рядом – во Фльоринці (5 марця), Брунари (9 марця) і Креници Селі (16 марця). За неприявности о. Михайла Юрчакевича верховоджыня в лемківськым руху прибувал взяти в свої руки др Ярослав Качмарчык, котрий не был наставлений до Поляків так войовничо як о. Михайло Юрчакевич, і намагал

ся він підняти розмовы з польском стороном. Його замышліньом, в ситуації контролювання Лемковины через польскы власти, было запевнити Лемкам можливі найвекшы політычны (самоурядны), економічны і культурны концесии. Ведена ним ПРР в Білцареві преяла права розвязаной 28 січня 1919 рока ПРР в Креници. Прибувала она тіж преяти такы же права повітових рад для горлицкого та ясельского і кросняньского повітів. Але Рада в Чорным (для Горличчыны) одмовила підпорядкувати ся др. Ярославови Качмарчыкови. Група Лемків зосереджена попри Раді в Чорным была непреєднано ворожо наставлена до польского панування на Лемковині і не брала до увагы ани можливости бесідувати з Поляками. Через найближшы місяці продовжувала она свою прочехословацку політыку, котру поперто тіж на спомнених трьох вічах што проходили в марци. Одмовлено там, за справом выступлінь Владиміря і Ярослава Качмарчыків, медже інчыма плачыня податків польській державі, права поберання рекрута на Лемковині і задеклярувано прагніня прилучити ся до Чехо-Словації. Др Ярослав Качмарчык, хоц хтіл підняти розмовы з реальном польском силом на Лемковині, та заєдно – як і інчы Лемкы – трактувал ю як окупацийну силу. Зато тіж 13 марця Урядуюча Комісія в Кракові наказала Староству в Ґрибові: „(...) *провести відповідні доходжыня і евентуальні оддати справу Державній Прокуратурі зато, же заходят знамена зрады стану. Евентуальні зарядити належыт інтернування Владислава (Владиміря – Б. Г.) і Ярослава Качмарчыків (...)*”. На Великден 250-особовий одділ войска окружыл Білцареву і дім Качмарчыків. Од о. Теофіля Качмарчыка вывідувано ся де скрыте є оружя. Та ревизия не довела до одкрытя нияких доводів на антидержавну діяльність і войско одышло в спокою. 30 марця натоміст засарештувано о. Димитрия Хыляка. 8 квітня vydано розказ „(...) *в справі предложыня спису урядників народности непольской, а котры не зложили дотепер приречыня вірности державі (...)*”.

З моментом, коли постановління лемківських марцевих зобрань дійшли до відомо польської публичної opinii, газети зас вдарили на алярм. *Ilustrowany Kurjer Codzienny* писав в редакції „Інтриги чесько-російські на Лемковині” з Нового Санча (1 IV 1919): „(...) Было бы барз пожаданым, жебы польскій ряд проявил дакус веще як дотепер заінтересуваня для той агітації і підняв потрібны розпоряджыня. Є нечуваном справом, жебы в державі нашій зграі найрозмаїтшого роду обарянчыків і чорносотинців* шалили по цілым Підкарпатю (...)”. В подібним духу передавав ситуанію *Czas* в дописі „O granice południowej Polski” (20 IV 1919) „(...) Уж гнеска не занедбуют Чехы ничего, жебы зза Карпат підсычувати антипольскій рух. (...) Мече ся гогосло влучыти польске Підкарпатя до чесько-словацкой державы, (...) підкопуючы найміцнійшу, суху границу Польцы. (...)”.

Хотячы закінчити справу лемківського руху на хосен Чехо-Словації і будучы під тиском польської публичної opinii, польскы власти задеклярували готовіст зозволіня вернути ся на Лемковину, стараючого ся о того о. Михайла Юрчакевича. Дістал він особисте запевніня нетыкальности од горлицького старосты. Будучы в тяжкій фінансовій ситуациі (греко-католицкій пражівській єпископ не хтіл приділити му парафії в своїй єпархії) – постановив він вернути ся на північну страну Карпат. В Велику Суботу прибыл він до своей парафії в Чорным. Та уж о пару дни, 22 квітня 1919 рока 50 жолнірів окружыло в нocy плебанію і скутого священника одставило до Горлиць. Там долучено до него інчых членів ПРР в Чорным. Против вшыткым ведено доходжыня і правдоподібні початком червця одбыл ся в Горлицях їх процес. На Горличчыні зобрано обвинюючы материялы, котры выразно свідчыли о діяльности обвиненых в справі прилучыня Лем-

* обарянчыків і чорносотинців (в ориґіналі: *precliczków i czarnosecińców*); в поточній бесіді мож ту розуміти обарянчык як круг, кружок, організація; „czarnosecińców” позволил ем сой превести як чорносотинців (од сотня), не знам на кілко добрі, вірні (тлумач – П. Т.)

ковины до Чехо-Словації. Вшытко едно ачий не зашмарено ім зрады стану, а лем заколочыня публичного порядку. На жаль ани хід процесу, ани його вышлїдок не є знаний. Так ци інакше польска сторона осягнула свою ціль, бо барз активний о. Михайло Юрчакевич стратил ся з політычної сцены. Сами Лемкы постановили стримати часово свою освободительну діяльність. Споминал о тым звільнений в червци 1919 рока з вязниці о. Димитрий Хыляк. Пікрислял він, же лемківскы лідеры здецидували ся на того, жебы встеречы населіня пред польском паціфікаціом Лемковины. Іван Андрейко доносиł початком червця з Пряшова: (...) Полякы не престають гнобити Лемків – наши люде боят ся признавати, же сут Русинами (...). Пару дни тому в Тыличы легіоністы стріляли до хлопів, хотри то нибы не дали ім транспорту(...). О якійнебуд народній діяльности не мож ани мрїяти. Лемковина є єдном політычным вязницьом, зо вшыткых сторін окруженом багнетами (...). Правдоподібні тіж іщы в маю дішло до заочного засуджыня на смерт Александра Волошыновича, члена лемківской делеґації до Коппыц зо Саноцкого. Спричынило то, же остал він на Словації, подібні як і дальшы члены делеґації – Мирослав Грабец і др Андрий Гагатко. На Словацію втюк комендант лемківской стражы (поліції), поручник Роман Сембратович. Паціфікація лемківського руху была тіж причыном, же втекла з Польцы (червец 1919), обавляючы ся перешлїдуваня, сестра Александра Волошыновича – Ольга з мужем, о. Васильом Антоничом (1879-1942) і їх малолітнім сыном, Богданом Ігорьом Антоничом (1909-1937), будучым выдатным поетом. Перебывали они за пару тыжни на Словації. Кед ся вернули до Новиці, де о. Василь Антонич мал парафію, был він на коротко арештуваний і преслухуваний в справі політычної діяльности свого шваґра. Врешті початком червця арештувано в Гладышові Прокопа Боднаря і Йосифа Воробля, підозрених о прочехословацку агітацію. Та не доведено ім того зашмариня.

Уж на початку мая Жандармерия доносить о успокоіню ся лемківського населіня. В місячних справозданнях Повітової Коменды Жандармерии в Яслі за май і червец нес ани слова о Лемках. Хоц Генеральний Делегат Ряду для Галичыны 24 мая 1919 рока казал старосту в Грибові мати на увазі чешко-словацку агітацію, та Жандармерия не находить доводів на таку діяльність. Часто натоміст підкрислять ся в рапортах неохоче одношныя ся Лемків до Польщы, скрыте під позірном прихильністю.

Остатнім акцентом політычної діяльности Лемків в тым періоді было появляня ся др. Ярослава Качмарчыка (7 VI 1919) в Креници з цілю представити жаданя Лемків начальникови апровізацийной акції для Галичыны, капітанови америцкой арміи Меріанови Г. Куперови (1893-1973). Был він высланий з варшавского центра Америцкой Допомоговой Організації Герберта Гувера з цілю збадати політычну і жыліньову ситуацію на Лемковині. Подорож тот одбыла ся на інтервенцію Віктора П. Гладика (1873-1947) в шефа АДО в Парыжы, полк. Джеймса Льюгана. Др Ярослав Качмарчык осьвідчыл капітанови Маріанови Г. Куперови, же Лемкы хцут быти прилучены до Росії. Скаржыл ся він на Поляків за знуцаня ся над Лемками і кривджуче діліня живности. Жадал він тіж, жебы Мирна Конференция в Парыжы забезпечыла Лемкам можливіст самостановліня та, аж до часу приличыня ся до Росії, незалежности од польских власти.

Нашлідством одбытой в днях 2-6 червця 1919 рока подорожы по Лемковині был рапорт капітана Меріана Г. Купера: *Report on that district of the Carpathian Mountains inhabited by Lemki, sometimes called Lemkos or Carpatho-Russe* (Рапорт о тій части карпатских гір заселеной Лемками, называемых часом Карпатскими Русинами). Рапорт тот был преказаний Мирній Конференції в Парыжы за посередництвом польской делегации. Та лемківска еміграция в Америці звертала увагу на того, же і так уж хосенний для Поляків документ был іщы через них оцenzуруваний. Розмова др. Ярослава Качмарыка

з Меріаном Г. Купером в Креници не была там омовлена. Генеральні, америцкій офіцер дал віру певніям представителі польской льокальной адміністрації, котра утвердила го, же Лемкы сут належні трактуваны. Писал він што правда о освободительных аспірациях Лемків і їх прагніню прилучити ся до Росії або до Чехо-Словації. Та поза ствердженом того факту не затримувал ся в своїм рапорті ани кус над том основном для Лемків справом. Широко натоміст омовил дражливу справу апровізаций і величезний недобір живности в лемківских селах.

Політычна діяльність Лемків од липця 1919 до грудня 1920 рока

Єдном з важных причин, што політычна діяльність Лемків в літі 1919 рока пригасла, был факт барз тяжкого, близкого катастрофі економічного положыня регіону. Атмосферичны умовины на перетягу 1918 і 1919 років были так екстремальны, што в основний спосіб утруднювали, ци такой чынили неможливым ведіння польовых прац на і так неприхильных тому гірских простірях. При тым знищыня і военны контрибуції обдерли лемківскы газдівкы зо всяких запасів. В селі Чарна так описувано тот розпукливий стан: „(...) Жыме в біді, знищены. Не маме ани коня, ани быків, обходиме ся коровами. Одобрали нам цілий маєток за нич. Бог поміг нам пережити тоты пят років – тепер каждый бідний Русначок ест як зо скалы (...)”. Зо села Богуша писано: „(...) В нас люде барз бідуют. Іщы в маю сьніг лежал, а зимно было як в грудни (...)”. З Ізб доношено: „(...) Два роки родило ся барз планно, а в 1918 році мороз іщы літом приходил (...). Ішпанка і оспа шаліют, а їх жертвы падают една за другом (...)”.

Капітан М. Г. Купер в своїм рапорті з червця 1919 рока ствердил, што ситуація з живністю ест барз зла, бо:

1. Земля родит барз слабо.

а) Лем мала част землі была засіяна осіню 1918 і на яр 1919 років з огляду на того, што Лемкы не мали зерна до сіяння ани компери до саджыня.

б) Бараз великы дощы і грады не позволили на яр 1919 рока засіяти ани тых скромных запасів, котры посідано.

в) Земля на Лемковині загальні є барз неплодородна.

2. Неє ниякых запасів живности, бо:

а) Зышлой яри (1918) і осени (1917) засіяно і засаджено лем малы обшыри землі з огляду на брак рук до работы (мужчыны были на войні) і безперестанны, докучливы дощы і градобитя ярю і літом 1918 рока.

б) В тым році (1919) Лемкы не мали можливости піти на Мадяры і наяти ся там до работы. Тота сезонова праца все приносила ім гідны доходы і запасы живности.

3. Лемкы маюť барз мало статку, а тот, котрий уж маюť, єст барз лихий:

а) Реквізиції сут причыном такого стану

б) Земля дає барз мало пашы.

в) Трава того рока єст вынятково марна.

Так то і жнива 1919 рока не поліпшыли на Лемковині ситуації під оглядом живности, што тяжко одчуто зимом 1919/20. З Кюпітницї писано товды: „(...) Хыбаль приде ся нам голодувати (...)”. З Андриївкы же доношено: „(...) Чехы ничего до нас через границу не допускают. Всяди немилосердні дуже жебраків. Ціны ідуť горі каждого дня. Нихто не хце працювати за пінязі, а лем за хліб (...)”. З огляду на недожывліня трафляли ся смертельны захворіня на плямистий тифус і ішпанку.

В тій тяжкій економічній ситуації з полеготом прийняли Лемкы розказ Войсковой Комісії Дополнінь в Кракові з 26 липця 1919 рока. Чынил бо він правномічным розказ звільніня Лемків од вербунку до Польского Войска з 16 січня 1919. Факт тот безсперечні причынил ся до продолжыня на пару місяци спокою на Лемковині. 7 жолтня доношено з Грибова о тым, што: о. Теофіль Качмарчык, др Ярослав Качмарчык, Юстин Воргач з Фльоринкы і Александер Гогоч,

війт в Полянак к. Крениці „(...) котры заедно як головны діяче выступляли, тепер тримаюť ся цілком спокійні і не занимаюť ся нияк жадном агітаційом (...)”. Та спокій тот не выявил ся тырвалий. Іщы в половині вересня одбыла ся в Санокі стріча тамтышніх русофілів, котры в часі зобраня „(...) пісню чєску стоячы одсьпівали (...)”. З Устя Руского же – доношено пізнійше, што студент права Теодор Войтович прагне створити там чыгальню, де має він „(...) подібно голосити ріжны (...) мовы і має молодежы чытати ряд медженародных, то є антидержавных брошур. Ціла дотеперішня діяльність проходит стисло потаємні, што свідчыть, же проводыре замірююť творити штоси недозволене, зато было бы потрібным заказати отворіня чытальні в Устю Руском, аж і всякых сходин (...)”. О політычных почуваннях серед Лемків, їх пережытьях і огірчынях свідчыть вымовні тот драматычний лист з Мацины Великой: „(...) Мы были 600 років під Польщом і Австрийом і не мали мы свободы, а тепер в роках 1914-15 хто лем признавал ся до того, же єст православным Русиним – арештували го і штука было выдостати ся чорту з рук. Дал Бог, же тога чортова Австрия розлетіла ся. Початком здавало ся, же тепер будеме сами для себе – але так ся не стало. Тепер зас впали мы дідкови в руки і тога чортова Польща гнобит нас і хце дочыста вынищити Русинів. Гварят, же тепер на єдным Русині трьох Ляхів ся буде носило. Маме в Бога надію, же тото долго не потримат і Бог допоможе, прише таких, котры нас з тых польскых рук ослободят, выдрут з той неволі, з того польского некла (...)”.

Вертаюча політычна актывність Лемків была безсперечні выкликана приступліньом польской стороны до побору рекрута на Лемковині. Наступил він правдоподібні з початком листопада. Як перший доносиť о поборі річників 1896-1901 др Симеон Пыж. Писал він: „(...) Скорше брали лем Поляків – тепер берут і наших (...), котры не хцут іти до польского войска і зато численны втічут і скрываюť ся, де хто може. Втіюť тіж молодший брат бл. п. свящ. М. Сандовича (...)”. Втіганя Лемків до службы в польскым войску было незгідне з тогочасным

польским законодавством дотичні той квестії, бо аж марцьова конституція змінила народовий характер польского войска на державний, повідаючи в арт. 91, што „*выштыкы громадяне обовязаны сут до войсковой службы*”. До часу ей ухваленія не было законных основ до того, жебы вербувати представителів народowych меншын, котры – як то часто підкрислювали лідеры української меншын – нашли ся в границях Полської Державы не з власной волі.

Правдоподібні в час розпочатя побору на Лемковині явил ся там ведучий русофільскій діяч серед лемківської еміграції в Америці, Віктор П. Гладик. Його участ в америккій делегации на Мирну Конференцию в Парыжы была добрі знана Лемкам і доцінювана через них. Іщы початком 1919 рока, перед своїм виїздом з Нью йорку, Віктор Гладик надзерал высылку на Лемковину одягу збраного через лемківських емігрантів в Америці за посередництвом Руского Спасительного Комітету. Та до часу прибытя Віктора Гладика в Бескіды поміч тот не надышла. Зато тіж поїхал він до Варшавы з Онуфрийом Ткачом, війтом в Устю Руском. Повело ся ім однайти част стриманого транспорту і привезти дары на Лемковину. Неодолга поїхал він зас до Варшавы, на тот раз з др. Ярославом Качмарчыком. І зас найдено партию дарів з Америки і, полагадившы транспорт, привезено їх на Лемковину.

Того роду діяльніст дозволила Вікторови Гладикови не лем скоро навязати контакт з ведучыма лемківскыма діячами, але тіж найти їх полне довіря. Зато тіж Качмарчыкы запліянували на 7 грудня 1919 рока в Білцареві віче при запертых дверях з його участю. Правдоподібні уж в тым часі польска сторона глядала Віктора Гладика гончым листом. Арештувано го 8 грудня в Білцареві. Перевезено до Грибова, але по наступных переслуханях звільнено з огляду на посідання америккого громадянства.

Віктор Гладик, як ся здає, не звертал увагы на своє арештування і стежыня через поліцію. 31 грудня 1919 рока

прибыл він до Ждыні, де до пізных годин конферувал в домі о. Теодозия Дуркота. Пак забрал ся з будучым на тій стрічы о. Штефаном Воляньскым (1880-19??) до його парафії в Смереківци.

Правдоподібні на початку січня 1920 рока др Ярослав Качмарчык одбыл подорож до Варшавы. Конферувал там в Міністерстві Войсковых Справ і отримал запоруку, што Лемкы не будут покликуваны до войска. В січні і лютым 1920 рока др Ярослав Качмарчык парократні являл ся в Горлицях, „*шырил сьміло антидержавны госла і діял негативні свойом діяльністю на інчых (...)*”. найправдоподібнійше выповідал ся він против поборови Лемків до Польского Войска та реквізициям одержы і жывности на Лемковині. Реквізиции мали місце м.ін. 10 січня 1920 рока в селах: Конечна, Ждыня, Луг і Маластів. В тым остатнім селі Яцко Шкырпан был побитий і арештуваний через жандармерию за одмову выдання ій жывности. Інформации о того тыпу припадках західливо нотувал Віктор Гладик.

Побір річників 1896-1901 ведений на Горлицыні в днях 21 січня – 1 лютого 1920 рока мал обняти – за розпоряджыньом староства в Горлицях – і Лемків, але тоты, озброєны в інформації придбаны через Ярослава Качмарчыка в Варшаві, протиставили ся. Віктор Гладик хтіл передискутувати справу побору Лемків на вічу (в Горлицях?). Та староста горлицкій не згодил ся і скріслил тот пункт з програму віча. Вшытко едно Лемкы осягнула на якысий час побіду, бо Староство в Горлицях одкликало побір в лемківських селах.

З причины основных розбіжности помедже інформаціями привезеныма з Варшавы а позиційом льокальных польских власти, 20 лютого 1920 рока Віктор Гладик враз з др. Ярославом Качмарчыком одбыли подорож до Варшавы в цілі дальшого выясніня ситуациі на Лемковині. В Міністерстві Війсковых Справ бесідували они з полк. Юзефом Рыбаком (1882-1953). Был він шефом Першого Департаменту МВС, одповідальным за мобілізацию і організацію ар-

мії. За словами др. Ярослава Качмарчыка полк. Юзеф Рыбак запевнив їх, што: „(...) Польша організує свою армію лем з Поляків. Люде інчой народности можуть быти лем добровольцями, примушувати їх не вільно”. Діяльність місцевих властей була еднанк дале цілком інча, што довело до підняття през Лемків антивербунковой агітації та поновленого організування ся.

Против поборови агітувал в Кунковій під конец лютого Віктор Гладик. В Климківці промавлял він до виходячих з церкви Лемків, підкріслюючи, што маюти они ставати до асентерунку лем в статистычных цілях. Та присягы не мусят (і не повинни) складати. З огляду на таку діяльність Віктора Гладика 5 марця 1920 рока Повітова Коменда Державной Поліції в Горлицях выдала наказ його арештування. Та не повело ся го зімати, бо – як доносив постерунок ДП в Ждзін: „(...) Гладик, як рускій делегат з Америки, ест Лемками таєний (...)”. Польска сторона вшытко едно не лишала мысли контролювання діянь Лемків. 11 марця 1920 рока Староство в Горлицях зажадало од вшытких громадских урядів в лемківській часті староства, жебы до трьох дни преказали до Горлиц одбиткы громадских печати на чыстых картках паперя. Кед не выполнит ся того доручыня, грожено высланьом з Горлиц (на кошт громады) спецыяльного післанця, якій выконат того доручыня і потягне вйтів до карной одповідальности. Лемківскы вйтове одобрали тот наказ як шлідуючий крок в сторону підпорядкування їх громад польській адміністрації. Зато тіж одмовили они преказання одбиток громадских печати. Староство выдало шлідуючий декрет в тій справі 10 квітня 1920 рока. Кед і тот не поміг, 23 квітня наказано начальникам лемківских громад ставити ся з печатю особисті в Горлицях до трьох дни під каром гривны в высокости 200 корон. Ставляючих ся в Горлицях вйтів лемківских сел ждали дошкулювання. Староста Александер Стшельбіцкі біснுவато атакувал їх за опір в выполняваню доручынь польской адміністрації. Піднимаючи справу вербунку, кричал він: „(...) Русины мусят дати рекрута, бо інакше

так Русины, як і Жыди мусят забрати ся з Польщы. Вшыткым даме паишпорты і мусят вынести ся за границу! (...)”

З огляду на нап'яту ситуацію на Лемковині ішчы 12 марця 1920 рока Віктор Гладик скликал враз з др. Захарийом Копыстяньскым лемківских діячи до Фльоринкы. Ведучым выжше п'ятдесятчленного згромаджыня едноголосні выбрано Миколая Громосяка. Головном цілю стрічы было створити лемківску політычну організацію, яка репрезентувала бы інтересы регіону супротив Поляків. Бесідували о тым др. Захарий Копыстяньскій і др. Ярослав Качмарчык. Тот другій припоминал тыж історію твориня Рускых Рад на Лемковині і омовил введіння там силом польского status quo. Представил він тыж наслідкы своїх двох подорожы до Варшавы в справі рекрутації Лемків. О підступным одбераню присягы бесідувал Владимир Качмарчык. Довідал ся він од Головного Лікаря Горлиц, што: „(...) Хоц Русины не хтят добровільні присігати, мы і так поставиме їх в сали, де присігают Полякы. В тот спосіб присягы выслушают, а мы числити їх будеме за заприсяжених. (...)”. Священник НН. (св'ящ. Димитрий Хыляк?) предложыл войовничо, жебы „(...) З Поляками нияких зносин не утримувати, їх адміністрації не признавати, а лем тримати ся з далека од них (...)”. Врешті Віктор Гладик омовил політычну діяльність Лемків в Америці і на Мирній Конференції в Парыжы, а тыж політычно-мілітарну в Італії, полудньовій Росії та на Сибірі. З його то акуратні ініціативы покликано на тым зобраню Верховний Совіт Лемковской Руси. Входило до него 26 осіб, спосеред яких п'ят выбрано до Выконавчого Комітету. Комітет опрацувал меморандум вміщуюче надії і жычыня Лемків. Было оно авторства Віктора Гладика і, окрем русофільской ідеології, вміщувало одзв'яз до Мирной Конференції в Парыжы о зорганізування плебісциту на лемківских теренах занятых так Польщом, як Чехо-Словачийом в цілі познати думку Лемків на тему їх евентуальной державной приналежности. Тымчасом категоричні жадано, штобы войска польскы і ческо-

словацкы вынесли ся з лемківських земель по обох сторонах Карпат і жебы власти тых двох держав вирівнали Лемкам кривды понесены з причыны рабункового адмініструваня їх земельом. В меморандум вміщено тыж жычыня покликания през союзницкы державы спеціальной комісії для дошліджыня людських і материяльних втрат понесеных през Лемків в час войны наслідством вынищуючої австрійской адміністрації і перешлідувань. Жадано тыж, штобы винных перешлідувань потягнуто до карной одповідальности. В часі стрічы Віктор Гладик дораджал заняти ся уж teraz проведенієм польско-лемківской границі і привернієм лемківской адміністрації на полудне од ней. Лемківськым учителям заказано складати присягу на вірніст польській державі.

Зобраны во Фльоринці єдногослосно прийняли тоты пропозиції і постановили не звлікаючи вводити їх до жытя. Віктор Гладик нагварял лемківських рекрутів в Устю Рускым і Климківці, жебы одмавляли зложыня присягы. За того тыпу агітацієм Лемкы отігали ся зо ставаньом до асентерунку і часто были допроваджаны силом.

Выконавчий Комітет придбал послух серед Лемків, якы уж товды называли го Рядом і під таким званьом захранили го во збірній памяти. Членами його были: **др Ярослав Качмарчык (прем'єр), Миколай Громосяк (міністер рільництва), свящ. Димитрий Хыляк (міністер внутрішніх справ) і свящ. Василий Курилло (міністер заграничних справ).** Пятим членом Ряду был найправдоподібнійше **др Захарий Копыстянський**, котрий єднак не міг одограти в ним векшой ролі. Сам зрештом Выконавчий Комітет натрафил на рішучу противакцію польских власти і недолге його існування то пасмо несполнених надій і неповоджынь ведучых до арештувань та політычного суду в Новым Санчы. Видно того хоцбы на приміри долі свящ. Димитрия Хыляка, того не признаючого польского панування на Лемковині лемківского патріоты. Іщы од часу славного першого віча во Фльо-

ринці (5.XII.1919) поміщал він в метриках новонароджених лемківських діти запис: **Руска Народна Республика**, а пак (під давлінем польских власти) змінил тот запис на: **Руска Земля**. 23 марця 1920 рока жандармы провели ревизию в його хыжы і забрали вшыткы метрики з такыма записами. О пару дни был він арештуваний (і кілкох інчых, не знаных з імена лемківських діячи) і преслухувано го в Ґрибові дня 18 квітня 1920 рока. Хоц онедолга звільнений, не міг розвинути інтенсивнійшой діяльности з оляду на стислу контролю поліції, погрозы арештування і поставліня пред судом за зраду державы.

В маю 1920 рока зачато пропагувати на терені Лемковины твориня комітетів в ділі державной пожычкы. Свящ. Теодосий Дуркот зо Ждынї одмовил войти до такой комісії, што выкликало реакцію горлицького старосты, якій грозило застосуваньом карной одповідальности. Остаточні і так наложено на лемківскы села сумы державной пожычкы, котры прерастали їх фінансовы можливости. Наложено тыж контингенты зо жывности, котры мали быти одданы з індивідуальных газдівок. Были они высокы, а особливі дуже контингентів наложено на лемківських провідників. Священник Теодосий Дуркот (маючий шість моргів землі і девят осіб на утриманю) мал достарчыти до Горлиц 14,5 метра зерна. Священник Ігнатий Рынявец, парох Рететова, мал достарчыти (з девятьох моргів) – 18 метрів зерна. Превыжшувало то можливости таких газдівок. Зато тіж Лемкы зберали ся і радили в тій справі. Остаточні післано до староства вїтїв, котрым повело ся вьєднати в деякій мірі зменшаня контингентів (по 1 – 1,5 метра на газдівку). Тото єднак не розвязувало проблемы. Польскы власти наказали звезти зерно до Горлиц до 28 серпня. В разі невыполніня того наказу грожено десятима місяцями арешту або піняжныма карами. Лемкы звезли част зерна, але не тілко, кілко наказано, і ждали што буде діяло ся далыше.

Од марця 1920 рока тырвал на Лемковині побір, о котрым знаме, же был потверджений пізнійше (23.IX.1920) розказом Міністерства Войсковых Справ. Доведіня до того, жебы Лемків не тычыл ся вербунок стало ся головном цілю лемківской політыкы. В горлицькым старостві войскову службу старало ся оминуты штонайменьше 113 Лемків. 13 липця 1920 рока спосеред 185 Лемків, якы мали ся ставити в тым дни до асентерунку (річники 1895-1902), ставило ся лем 44, з котрых 30 узнано за надаючых ся до войскової службы.

За агітаціом Выконавчого Комітету, котра находила попереця в антипольских настроях лемківского насеління, Лемкы зачали не лем масово скривати ся, жебы минул їх побір, але тіж уж змобілізуваны втікали з транспорту ци аж і зо самого войска. Зо села Кункова писано: „(...) Взяли мя до Польского Войска де ем был еден місяц, а пак записал ем ся за хворого і дали мя до шпыталя. Обізрил мя дохтор і повіл, же я здорів і дал мі до рук папір, жебым ішо до польової компанії. А я не пішо до компанії, а просто домів і тєраз ем дома, але як долго, та не знам, бо шандаре глядають. За мною іщы не были, але котры (Лемкы – Б.Г.) повтікали з компанії, та уж за нима пришли. Імають їх, скувають і по три місяці, по пів рока гарешту дають. А нихто не хце в Поляків служыти (...)”.

Значуча част Лемків, што старала ся оминуты побір, переходила на полудньову страну границі. Тоты, што мали там родину, мали де піти. Та інчых чекали тяжкы пережыття. Мешканец Сологвин, Ваньо Криницькій, так писал з околищ Барди-йова: „(...) Ту велька біда. Мы повтікали з войска выштыкы трос: Семан, Левко і Ваньо, іщы пред Великодньом і жыєме по лісах. Інчы хлопцы, де лем хто може, там ся скриват. Мы повтікали такой голы і босы, бо Полякы берут наших хлопів і посылають їх на фронт. (...) Мы не хцєме бороты ся за Ляхів, зато втюк ем на Словацію. Нашого стрыка Александра Криницького сын Антоний, а тіж Прокіп, сын Ваня Гурєя з вышнього кінця, обадва сынове Ваня Фатулы з вышнього кінця – выштыкы ту сут. Жыєме по полях і лісах, ходиме босо, бо неє ся до чого обути (...)”. О тяжкым положыню лемків-

ских втікачы на Словації писал тіж Віктор Гладик, котрый за-тримал ся на якысий час в Чехо-Словації: „(...) Наши втікаче находят ся ту в прикром положыню. Більшістю працують на газдівках лем за выжывліня. (...) Не мають они нияких документів і нихто не старат ся нима. Організувати даяке бюро посередництва працы неє як, бо ніт на тото фондушы. В приграничных селах стрічал ем вельох наших хлопців. Выштыкы они бідні жыють і не знають што ся заран з нима стане. Боят ся выдання їх польськым властям. Барз дуже (словацкых – Б.Г.) жандармів грозит ім, же кед ся з той околиці не забєрут – та їх під стражом до границі одпровадять (...)”.

Початками чєско-словацкы власти фактычнї імали лемківских втікачы і выдавали їх Польщы. Медже інчыма 25 лемківских рекрутів зіманых было через Словаків і одпроваджєных до Постерунку Державной Поліції в Ждыни. Одставляных до Польщы лемківских втікачы піддавано особливій контролі з огляду на підозриня о ропросторонкованя... про-чехословацкой пропаганды. В листі з Кунковы чытаме: „(...) Хтіл ем втечы пред польськым асентерунком, та повтікали мы – кілкох ся нас збрало – на Словацію і на Угры. Але ся нам тота штука не повєла, бо нас Чєхы поімали. Як нас поімали, та зага-рештували, же за границу не вільно іти, і так нам гварили – же мы большевікы. Так нас тримали в гарешті в Пряшіві 24 години, а пак пришо розказ жебы нас одправити під войсковом вартым аж на польській постерунок до Санча, а там повіли, же мы дезертеры, і постерунок одослал нас до Горлиц на комісію (...)”. Єднакож по протєсті в тій справі Віктора Гладика в Празі (квітєн 1920) чєско-словацкы власти обіцяли заперестати выдаваня лемківских втікачы Польщы.

Тото тіж дозволило організувати ся Лемкам на Словації. Істніла пекуча того потреба, бо за оцінами самых Лемків находило ся на Словації бл. 3 тысячы втікачы з північного бока Карпат. Остаточнї Лемківській Спасительний Комітет організувано в Пряшіві 1 верєснь 1920 рока. Заложытелями його были: др Димитрий Собин, др Александер Тиханьскій, Димитрий Вислоцкій, Александер Пєлєх, др Симєон Пьж, Андрий Со-

бин, Димитрий Гошко, Дионісій Потоцкій і Кулявчык. Секретарьом Комітету вибрано др Симеона Пыжа, котрий 5 вересня звернувся з писемном одозвом о поміч для втікачи. Писано там: „(...) Комітет має замір втягнути до організації більше число люди, так ту на місци як і в Америці, жебы спільныма силами організувати поміч і боронити наших втікачи. Я ниже підписаний звертамся до вас з просьбом вступляти до Комітету і помагати по міри можливости. При тым, за посередництвом газети „Правда“ звертамся до виштыкых рускых люди в Америці з горячом просьбом съіштыти з помічу тым тисячам наших краян, котры перешли і ден-по-ден переходят границу, втікаючы пред Польскым Войском і польскыма дикыма перешидуваннями (...)”.

Матеріальна поміч для лемківських втікачи пришла на Словацію з Америки, а задбал о того Карпаторускій Верховний Комітет. Выдатном персоном Лемківского Спасительного Комітету стался др Димитрий Собин. Тот доктор права, родом з Бортного, поїхал на Мирну Конференцію в Парыжы, де был в складі чехо-словацкой делегации. По повороті, за то же попелал ідею прилучыня Лемковины до Чехо-Словації, отримал він посаду референта в жупанаті і заступника жупана в Пряшіві. Тоты експонуваны становища позволили му помочы вельом лемківскым втікачам. Др Димитрий Собин хоснувал свої знаємости і причынял ся до мельдування Лемків в ріжних селах шарішского комітату. Выдавано ім пак чехо-словацкы пашпорты і могли они слєбідні выпїжджати за океан. Тоты, што не мали пінязи на выїзд, за діяньом др Димитрия Собина, діставали дозволенія на легальне перебування на терені Чехо-Словації. Старался він тіж о то, жебы поліция не одставляла до Польщы Лемків, яких зімано коли нелегальні переходили границу. Хоц чехо-словацкій ряд дал слово Вікторови Гладикови іщы в квітні, же не буде выдавал лемківських втікачи Польщы і буде добрі обходив ся з нима, вшытко едно не все так было. Нарікали на того неприхыльне ставлєня ся власти полудньового сусїда Лемкы в своїх листах до родин в Америці.

Тоты, спосеред Лемків, што не хтіли іти до войска а остали на Лемковині, тіж не мали легкого жытя. Андрий Красносянскій писал так: „(...) Найгірше того, же мы уж од 4 мая дома не ночуєме. Три місяці по полях і лісах спиеме, а за нами по 20, а і по 30 шандарів ходит. (...)” З Маластова же доношено: „(...) В нас тепер страх жыти. (...) Полякы нас до войска мобілізуют і то не лем в Горлицях. В Новым Санчы берут нас силом. Морят голодом. (...) Берут силом, повязаных на возах везут як даякых преступців, злодіїв. Мене тіж до асентерунку везли звязаного, аж і мундур оділи – а я ім і так втюк. Уж шист тыжни лем по лісах мешкам і не знатя як ся боронити, бо всяди глядают. А кед найдуть, та бють і до міста везут під багнетом і звязаного, а потім уважают го за охотника і роблят ним як коньом. (...)” 21 червця 1920 рока жандармы зімали двох лемківських поборовых в селі Ропици Рускій. Закуто їх в кайданы і превезено до Нового Санча як охотників. В Лабовій арештувано скрываючого ся пред побором Івана Вислоцкого, котрий при тым заявив: „(...) Я за вашу Польщу боролся не буду (...)”. Жебы запобічы піддаваню ся жолнірів лемківского походжыня Українцям або Росиянам, перед высланьом їх на фронт ставляно ім на тілі печаткы з написом: „Охотник”.

Для ліпшого противдіяня одмовам войсковой службы през Лемків, польскы власти створили одділы „летучой жандармерии” („lotna żandarmeria”). Окружала она село, а потім пречесувала дім по домі. З огляду на того, што Лемкы зачали выставляти варты, яких цілю мало быти остерігання мешканців пред надходячыма облогами, жандармерия шторах частійше окружала село в неділю, в часі богослужыня в церкві. 12 квітня підчас богослужыня одділ жандармерии окружыл село Білична. Вдерто ся до церкви і арештувано виштыкых мужчынь підлігаючых рекрутациі. Особы ставляючы опір побито, в тым шолгыся. Подібні стало ся 9 мая в Тыличы. 22 серпня поліция зорганізувала облоги в Мацині Великій і в Бліхнарці, але мужчыны остали на час остережены через свою варту і встигли втечы. В Свіржові Рускій в часі облоги стріляно за втікаючым

рекрутом Решетарьом. Щесливі оминули го кулі, але од мешканця в лісі захворів і стратил здоровля. В Мушынці жандармы стріляли до Александра Савки і Ваня Демая. В тым самым селі, і в Тыличы гуцкано Лемків псами, жебы вытягнути інформації де скривають ся поборовы.

Кед жандармы не могли зімати даякого од должшого часу скриваючого ся Лемка, товды арештували членів його родини і в тот спосіб змушали го до ставліня ся до побору. Так было медже інчыма в Вапенным, де арештувано Афію Пыж, бо ей сын Симеон не ставил ся до побору. В тым тіж селі арештувано сімдесятрічного Феца Пыжа і превезено до Кракова. Там преслухувано го в справі скриваючого ся од побору його сына Миколая. В Квятони, кед глядано скриваючого ся Смереканіча, арештувано його брата і слугу. При тым побито родичів і сестру гляданого. До побитя родичів скриваючых ся Лемків дішло тіж в Свіржові Рускій. 31 мая 1920 рока жандармерия окружила нічу дім Миколая Вовка і кед го не нашла, пімстила ся на його родичах. Товды тіж побито Анастасию Вербиньску, бо не хтіла повісти де скриват ся ей сын. В Боднарці, не могучы зімати поборового Тимка Зинского, арештувано його родичів. Тримано їх два дни в арешті, аж сын сам ставил ся до побору. В тым же селі арештувано Тимка Хвалика зо женом, лишаючы дома без опікы малу дітину. Их сын тіж змушений был лишыти кривку і зголосити ся на постерунок. Так поступлено і з Микытом Тылявським. В Розділю арештувано вдову Настю Борсук враз з дівком і тым способом змушено до ставліня ся на постерунок скриваючого ся Івана Борсука.

В наступстві перешлідувань одмавляючых войскової службы Лемків зачало доходити до шторах кривавых інцидентів. В Тыличы, Мушынці і Біличній (Климентий Ванько) жандармы забили по єдным Лемку, натоміст в Солотвинах так побии інчого, што вмер він в шпытали в Новым Санчы. В Чертежы тіж застрілено втікаючого рекрута. 9 серпня жандармерия зімала Михала Коска (1898-1920) з Вышовадкы. Приведено го до школы в Грабі. Там го побито і завішено на линві

під повалом. По тых тортурах превожено го до Ясла. Та не дотер він там, бо вмер в дорозі. 22 серпня 1920 ранено в Мацині Великій втікаючых: Александра Сембрата з Вапенного і Босого з Петрушой Волі. В часі облавы в Бортнім (20 IX 1920) ранний остал од кулі С. Пашко, натоміст за спомагання скриваючых ся од побору побиты остали того самого дня: Мойсей Децьо (Нецьо?), Фенна Децьо, Василь Ёбур, Василь Пашко, Григорий Гоньчак і Настя Лука.

Тымчасом польска сторона, не звертаючы увагы на опозиційны настрої серед Лемків, дале провадила мобілізацію. По річниках од 18 до 25 років зачато брати мужчын в віку 25-30 років, а неодолга і до 38 рока жытя. Президия Намістництва во Львові в спеціальным писмі до Старосты в Гривові підчеркувала, што: „(...) Населіня руске на т.зв. Лемковині, до котрой належыт тамышній повіт, обовязана єст до ставліня ся до войскового побору і підлігат єднако зо выштыкыма польскыма громадянами примусовому покликанию(...)” Ниякы реклямації не помагали. Зо села Вірхня писано: „(...) Через тоту войну (польско-большевицку – Б.Г.) не можеме працювати. Андрія мы реклямували, але Полякы реклямації не прияли і пішол він до войска. Семан втюк на угорску (словацку – Б.Г.) сторону, але зімали го (...) і одраз взяли на фронт. Был ранений в голову і teraz єст в шпытали. От чого діждал ся наш нарід. (...) Зо села Свіржова Руска писано: (...) Teraz бы нарід одітхнул, бо вроды добры – та нас до войска берут. (...) Твій брат Антоний до teraz спал в нас, враз зо мною, але teraz зас оба будеме спати в поли. Підеме на Магуру, зробиме сой землянку і будеме сидити. Літо байка, але прийде зима, та не буде де втікати. (...) Зо выштыкых стран біда тисне і мусиме піддавати ся біді. Уж і смерт обіцяют (...). В селі Мшана зімано і пред одставліньом до побору побито скриваючых ся: Михала Грабского, Антона Банковского і Василя Грозьяка. В Смеречным зімано Михала Куцьорку і збито го так, што: „(...) кров ся з него ляла як вода ріком. А як прийдут жандармы до хыжы, та зьвідуют ся вітиця ци матери де сын єст. А як не одповіст, та биют ци старого, ци молодого. Боже, ци ты о нас забыл. Пречыста Діво, моль ся за нами

грішныма. Коли нам ясне сонце засьвітит? Може щеце видіти го уж не будеме. (...). В Зындрановій жандармы смертельні ранили 51-річного Лемка. Під кінець рока застрілено в Ожнній лемківського поборового, сына Димитрия Жежничча. З Устя Руского писано: „(...) Моє поводжыня зле. Не мам слугы, бо мі го на пути забрали, як ішол з кінми. Він был дезертером і teraz сідит в гарешті. Вишитко teraz сама роблю, бо хлопи або при войску, або в гарештах сідят, або на Угры повтікали. Літом ночували по лісах, а teraz сами oddaють ся (польскым властям – Б.Г.), бо Полякы берут родичів, братів, сестры. Такой сме ся розкошы діждали. Так з нами Ляхы газдуют, як лем зохцут. Твого приятеля Теодора Костельника провадили селом, од вышнього до нижнього кінця як Жыди Христа. А вишитко через його брата, котрий побил Легіоністу (жандарма – Б.Г.) і втюк на Словацію. Так то за брата брат терпіти мусит. (...). З Дубрівкы Руской же писано: „(...) В нас в краю teraz велика біда через тоту войну. Перше нещестя то голод, друге – перешлідуваня. Перешлідуваня такы, якы были за першых християн. Мужчын імают на спаню, закувають як збійників і женут до міста, де їх водят на посьміховиско. Пізнійше саджают до гарешту, де через тыжден істи не дают. Так мучат нещесных рускых хлопів. (...)

Хоц так тяжкы были обставины, Лемкы здобыли ся на іщы едну зорганізувану акцію. 8 грудня дішло в Білцареві до стрічы начальників двадцетюх лемківскых громад в польскым грибівскым повіті. Споряджено там протест звернений до Міністерства Публичного Здоровля в Варшаві, в котрым писано: „(...) Завдякы стараням ліпшой части суспільства Зьєднаных Держав Америки Пілнічній покликано там гуманітарну інституцію, котра поставила сой за ціль несіня помочы бідным дітям Польщы. (...) Реалізуючы тот благородний плян, америцкій комітет (...) прислал величезны запасы выживности та одежы до Польщы. (...) І так в початках той запомоговой акції місцевы Комітеты в Польщы стосували ся яко тако до інтенції америцкого Комітету, розділюючи запасы медже заправды бідных, не роблячы ріжниці однісі віры, народности та державной при-

належности, лем бы даны діти мешкали на території бодай хвильово адмініструваній через Польщу.

Такій стан мал місце до 18-го вересня т.р. в рускій часті грибівського повіту. Та з тым дньом стан тот змінил ся цілком, так же рускым селам одобрено тоты так званы америцкы кухні. Зато тіж підписаны громады зьвідуют ся: На якій основі і хто міг выдати того роду заряджыня? (...). В протесті тым звернено тіж увагу на неприхыльне ставліня ся до Лемків Інспектора на Краківській Рейон Маріі Дунін-Борковской, котра бесідуючы публичні о діліню америцкой помочы, ствердила: „(...) Рускій нарід ест нам штоправда несимпатычний, але што робити, кед і они мают право. (...). Такы погляды мали за думаньом Лемків основний вплив на одобрєня іх селам америцкой помочы, што на Лемковині одчытано як перешлідуваня. Зато тіж в закінчыню цитуваного протесту стверджено: (...) А в такым разі мы констатуєме, же о кілко того роду заряджыня выдал якысий польскій Комітет, то тым самым преступил границі свого полномічництва, присвоіл сой безправні право, якого ніхто му не дал, за чым в льогічній консеквенції допустил ся насильства на бідных рускых дітях, котры, жыючы в бідных гірских селах гынут формальні з голоду. З причыны такой діяльности рускій нарід не згыне, але зато запише в своїй памяти вишиткы того роду акты гвалту і беззаконія на ным доконаны. (...). Епілог справы розділу америцкой помочы на Лемковині наступил під кінець січня 1921 рока, уж по гарештуваню лемківскых проводырів.

Політычна діяльніст Лемків Січен – Червец 1921

На саму Різдяну велию (за юліяньскым календарьом), шестого січня 1921 рока польскы власти доконали арештуваня трюх лемківскых проводырів: др. Ярослава Качмарчыка, о. Димитрия Хыляка і Миколая Громосьяка. Священник Димитрий Хыляк повіл поліциянтови, што го арешту-

вал, же Полякы не маюг права арештувати го на рускій землі, та протест на нич ся не здал. За безпосередню причину арештування краківській „*Naprzód*” мал то́то, же деякы лемківскы села в горлицкым і новосандецкым скаржыли ся писемні в Варшаві на зле трактуваня Лемків через льокальны польскы власти. „*Naprzód*” підкріслял тіж того, што другом причыом мала быти діяльніст лемківской еміграції в ЗСА, котра жалыла ся пред америцкыма властями на недопущаня через Поляків америцкой жывнотьовой помочы на Лемковину. Хоц заправды мало то значыня, та вшыткы едно выразні видно, што од должного уж часу польскы власти дужыли до осягніня полной інтеграції Лемковины з рещтом краю і арештування были наступным кроком (по примусовій мобілізації) до зламання операючых ся тому Лемків. Зато тіж їх проводырям поставлено зашмариня зрады стану і обвинено їх о нагваряня лемківскых поборовых одмавляти службы в Польскым Войску (одчытуване як преступство против збройных сил державы).

Шлідство в справі лемківскых проводырів розпочал іщы в 1920 році судовий урядник в Грибові, Юліан Скальскі. По зобраню обвинюючых доводів переказал він справу до прокуратуры в Новым Санчы, а тота выдала наказ арештування.

По арештуваню продолжувано інтенсивне шлідство, котре потырвало до початку червця 1921 рока. Через пят місяци вязнено арештуваных, а родинам наказано платити за їх утриманя. Польскы власти задбали о того, жебы інчы лемківскы лідеры не заяли місця арештуваных. Медже інчым стислі контролювано евентуальны повороты Лемків до Польщы – з Чехо-Словації. Стараючий ся о такій то поворот для мужа, жені др Александра Ціханьского одповіджено, што: „(...) Президия Намістництва (в Новым Санчы – Б.Г.), хоц не ставлят ниякых перешкід што до повороту мужа пані Ціханьской – дра А. Ціханьского до сталого місця замешканя в Креници Здрою, та не ма основ выдавати якогонебуд роду гаранций засту-

пляючых го перед піднятьом против нему евентуальных адміністрацийных ци судово-карных доходжынь.(...) В выясніню такого становиска польскых власти (не поданого Ціханьскій) стверджено, же: „(...) Уділіня зозволіня дрови Ал. Ціханьскому на поворот з Пряшова до Креници не є пожадане, а то одтале, што на Ціханьскым тяжат барз поважны зашмариня натуры політычной, же др А.Ц. выіхал в цілях конспірацийно-організаційных, а теперишні стараня ся о його поворот до краю можут быти звязаны з даяком місіейом, котру ма сполнити. Отже з увагы на теперишню ситуацію, яка панує на Лемковині, перебуваня дра А.Ц. в Креници може быти шкідливе для інтересів державы. (...)»

На 25 січня возвано до Грибова вітів лемківскых громад, котры підписали в грудни протест тычучий ся запертя т.зв. америцкых кухен в їх регіоні. Акция тота мала выразний пацифікацийний характер. При доконаных скорше арештуваннях не чудным было, што ставило ся лем трьох Лемків (Роман Хыляк і М. Трохановскій з Білцаревы і Александер Гамбаль з Чарной). На стрічы представителі польской адміністрації ствердили, же запертя кухен было наслідком загальної їх редукації, котра уж скорше обняла землі етнічні польскы. Лемкы, выразні хотячы оминуты клопоты (арештування?), выкрутили ся тым, же... не знають чытати і не знали што підписали (при тым стверджуючы вшыткы едно, же думали што была то просьба о... поновлене отвориня кухен!). В ціли придбаня дальшых выяснінь Полякы післали авто до Білцаревы, одкале привезено священника Теофіля Качмарчыка. Тот выпер ся організуваня протесту, а обтяжыл тым Віктора Гладика (котрого не было на Лемковині в грудни 1920 рока). Під натиском повітового фізика др Цепельовского, свящ. Теофіль Качмарчык „(...) в першій хвили признає ся, же чытал зажаліня, коли уж было підписане, раптом зриват ся з обурином і криком, што уж должше не остане, бо ту безчестят го, русиньского каноніка і старого чловека і лишывшы футро выхидит (...). Ціла тота стріча ведена была під дик-

тандо Марії Дунін-Борковской, котра за всяку ціну старала ся довести Варшаві, же не виповіла слів, котры Лемкы цитували в протесті з 8 грудня 1920 рока. Документ споряджений по стрічы очищали з того обвиніння і презентували локальны польскы власти як органи дбаючы і стараючы ся о лемківску меншість в повіті.

В такій ситуації всяка зорганізувана політична діяльність на Лемковині устала. В єднім з листів з того часу писано: „(...) В нас біда росне скоро. Нарід наш не єст в силі бороти ся з польскыма шовіністами. Нашы проводырі, оборонці, вітцьове одышли до Чех (Чехо-Словації – Б.Г.), інчы згынули, інчы зас в гарештах – а тоты, што остали, боят ся уста отворити, бо страх обнимат їх перед перешлідуванями. Мы голодны, голы, без кавальця хліба лишены. Страх смотрити на спалены села (ясельскы, кроснянскы, дукалянскы). Діти нашы выглядають як попухненны, бо молока неє і ідять переважні лем пістны компери, котрых і так вельо неє. Тяжко о вшыткым писати, Вас і себе тым мучити, але вірю, же прийде час нашого ослободжыня і будеме жыти ліпшым, слєбідным, рускым жытьом...

Не устал вшытко єдно на Лемковині спонтанічний, через никого не керуваний опір. До 10 лютого з 18 лемківскых сел в грибівскым повіті од побору одмавляло ся 172 Лемків. За рапортом з 22 лютого з той самой обшыри скрывало ся далє (переважні по полудньовій страні границі) 138 Лемків. Шестого марця того самого рока скерувано до суду в Горлицях справу Ілька Дзямбы (1872-19??) з Гладышова (?), котрий: „(...) в часі збераня данины для державы кричал обуреным голосом на розпоряджыня Польской Державы, при чым выразил ся: Най вас шляк трафит з вашыма рядами! (...).

Перед самым процесом дішло на Лемковині до наступного кырвавого інциденту. 30 мая 1921 рока патруль Державной Поліції з Кінцільовы прибыл під дім Тимка Максимчака во Фльоринці, дезертера, котрого уж перед тым зімано і одставлено силом до службы в Польскым Войску. Дві сперечны реляції утрудняють представління перебігу по-

дій. Та фактом єст, же Тимко Максимак остал забитий, втікаючы перед хотячыма го арештувати поліціянтами.

В такій атмосфері мал місце в пятницю, 10 червця 1921 рока, процес лемківскых проводырів. Од рана поліція обставила будинок суду в Новым Санчы, займаючы тыж дуже місц в будинку і на самій сали розправ. З'явило ся там шувні Лемків на чєлі зо священником Теофільом Качмарчыком, котрий прибыл почути: „(...) сьмілу оборону свого сына (...). На салю впуцано лем за спеціальныма препустками. Розправу провадил надрадник Пшиходзкі, оскаржал прокуратор Пєховіч, а як вотанты участ взяли: Рихлік і Гжегорчик. Обвинєных натоміст боронили замісцевы адвокаты, а то: др Лев Ганкевич – редактор газеты *Перет* з Перемышля, др Кирил Черлюнчакевич з Перемышля і др Володимир Сайкевич зо Львова. На сали зобрали ся численны журналісты, медже інчыма знаний русофільскій діяч о лівіцьовых поглядах. Кирил Вальницькій, котрий докладні описал процес в двох газетах. Розправі прислухувало ся вельох адвокатів.

Розправа зачала ся о годині десятій одчытаньом обвинюючого акту. Стверджено там шлідуюче:

Прокуратор при Окружnym Суді в Новым Санчы оскаржат:

I. *Свящ. Димитрия Хыляка*, років 54 маючого, сына Василя і Пєлагії, приналежного і прожываючого в Ізбах пов. Грибів, гр.-кат. пароха в Ізбах, власника реальности;

II. *Дра Ярослава Качмарчыка*, років 36 маючого, сына Теофіля і Марії, родженого і приналежного в Білцарєві, адвоката в Мушыні, релігії гр.-кат., стану вільного;

III. *Миколая Громосьяка*, років 74 маючого, сына Ваня (так є в оргіналі – Wania – ред. „Б”) і Марії, родженого в Креници, прожываючого і приналежного в Креници сєлі, релігії гр.-кат., женатого, писменного, власника реальности,

- о тото:

же дня 12 марця 1920 во Фльоринці як причинники, підюджувачы і провідники через уряджыня збраня, твориня союзів,

публичны бесіды, змовы, взываня, побуджуваня і наклонюваня словом і писмом як тыж через підбурюваня представляючы, што людніст оселена на Лемковині, становляча інтэгральну част Річпосполитой Польцы, як суверенний нарід зверхности Польцы не підлігат, што числити ся має за єдну ціліст з Російом і російським народом – підняли діяня зміряючы до одорваня ся часті од суспільного Союзу Польской Державы, до впроваджыня небеспекы для Державы поза єй границі і до заколоту та внутрішньої громадянської войны. Чын тот становит преступство зрады головної з параграфу 58 літ. Ц (орг. літ. С) і карі з параграфу 59 б. ук. (б. ук.) – (...)

Прокуратор при Окружном Суді вносит, штобы в ході зарядити ся маючой пред Окружным Судом як Трибуналом Суду присяжных в Новым Санчы розправы головної – одчытано:

1. резолюцію прийняту на вічу во Фльоринці 5.12.1918 в актах під нд. 78 ся находячом; 2. донесіня і тлумачыня метрики выставленої для Йоана Лежыньского нд. 1/; 3. посвідчыня выставлене для Йоана Пласконя в тлумачыню нд. 17; 4. Писмо до Президіі Намістництва з дня 24.4. 1920 л. 86 /нд.18/; 5. Протест против примушаню рускых учители до шлюбубаня Польскій Державі нд. 18; 6. донесіня нд. 2.

Протоколы свідків: 7. Юліана Скальського нд.3; 8. Юстина Воргача нд. 8; 9. Міхала Кужы нд. 4; 10. Юліана Марошаніого нд.51; 11. Станіслава Барбацкогo нд. 54; 12. Дра Казімежа Рамулта нд. 45; 13. Мефодия Трохановского нд. 49; 14. Романа Прислопского нд. 50; 15. Анджея Морачевского нд. 74; 16. протокіл нд. 41; тыж урядовы свідочтва обвиненых.

Причыны:

На основі оправдуваня ся обвиненых, писем і протоколів запискуваных до одчытаня та результатів вступного шлідства усталено такіх стан справы:

Дня 5.12.1918 р. по падіню Центральных Держав одбыло ся, за ініціативом і стараньом обвиненых во Фльоринці пов. Грибів, зобраня, на котрым ухвалено резолюцію межде інчыма ниже поданого змісту: „Зобраня осьвідчат ся, што єдином натуральном, разумном і корыстном ориентацийом руского народа было і є

дужыня до зьєднаня выштых рускых простори в єден політычний організм. Рускій нарід заселюючий обшыр Галичыны до Сану, Попраду і Дунайця, полудньовий схыл Карпат на Уграх і Буковину на пілніч од Серету выражат торжественно свою волю належати до спільного політычного організму, а протестує против домаганям Поляків і Мадырів до названых територій аж і часті їх і выконуваня суверенных прав над рускым народом.”

Дня 12.3 одбыло ся во Фльоринці тыж за ініціативом і спільняньом обвиненых, другій раз згромаджыня, а зобраны зас станули на становіску постанов згромаджыня з дня 5.12.1918 р. Ближше значыня і зміст тых постанов обьяснил преслиханий в ході шлідства обв. свящ. Димитрій Хыляк як наступує: Лемковина має ся числити за єдну ціліст з Російом а радше з рештом руского народу; на Лемковині сувереном єст лем рускій нарід, котрый не підлігат зверхности Польцы, бо Лемковины не належыт числити за землю польску, лем руску, же Русины Лемкы ничым не ріжнят ся од Росиян, бо Русь (Лемківска) а Росия сут ідентичны і неє межде нима ніякой ріжніці. В тым духу промавлял на зобраню во Фльоринці обвинений свящ. Димитрій Хыляк і підняв в своїй агітаційній промові вышты (выжше приведены – Б.Г.) моменты, хотячы в тот спосіб утвердити участників зобраня, што акция змірююча до одорваня од Річпосполитой Польцы території Лемковины і прилучыня єй до державы російских Совітів єст єдиным реальным постулятом населіня.

В цілі введіня в дію і утверджыня того постуляту покликано на тых зобранях, а особливі на зобраню в дни 12.3.1920 р. во Фльоринці „Рускій Ряд”, до котрого вошли свящ. Димитрій Хыляк, др Ярослав Качмарчык і Миколай Громосяк. Рускій ряд выконувал фактычні присвоєну сой безправні власт на Лемковині, наказуючы для себе серед населіня послух, заказуючы учителям руской народности складати службовє приречыня на вірніст Польскій Державі.

Обв.иненый) свящ. Димитрій Хыляк для зазначыня одрубности Лемковины поміщал на выставленых через себе метриках (і – Б.Г.) урядовых засвідчынях написы „Руско-Народная Республика”. Описана пропаганда обвиненых была небеспечна для держа-

вы не лем зо взгляду на ціль – одорваня части території Польской Державы, але тыж могла выкликати внутрішню войну і втягнути Річпосполиту Польску до войны з окружаючыма державами.

Згідні з представленим діяня обвиненых містят в собі виштыкы знамена престоупства зрады головної з параграфу 58 lit. с. ук.

Обвинены признаючы в цілости, што на згромаджыню в дни 12.3.1920 осьвідчыли ся за резолюцийом з дня 5 грудня 1918 р., котру то резолюцию находячу ся в актах узнают за автентичну – не почуваючы ся до вины – оправдуют ся, што обі постановы во Фльоринці піднято в мысль Версальского Трактату, відповідньо до засад Вильсона о самостановліню народів, же тым самым обі постановы были легальны і правны. –

Покликаня ся обвиненых на Версальскій Трактат є розмыслным заступлюваньом їх престоупной акції преписами, котры в даным припадку жадного приспособліня не мають. –

Обвинений свящ. Димитрий Хыляк покликал ся тыж, што польскій Ряд через свого представителя, бывшего Президента Міністрів Анджея Морачевского, признал незалежніст Лемковины і зозволил на покликаня руского Ряду, о котрым бесіда. Єднакож преслуханий тот же бывший Президент Мін. як сьвідок, становчо і категоричні тому заперечыл."

По одчытаню обвинюючого акту зачала ся розправа. Як перший преслухуваний был свящ. Димитрий Хыляк, котрий бесідувал ясно і здецидувані. Зьвідувано го о выжше описаны події маючы місце по падіню Австро-Угорщыны. З интересных выповіди вартат привести ту шлідуючы:

Прокуратор: Ци брали участ в тым зобраню (во Фльориці – Б. Г.) Українці?

Свящ. Хыляк: Так.

Прокуратор: А преці медже вами барз велькы свары, єдны прагнут до України, інчы до Росії, прошу пояснити нам тоту справу.

Свящ. Хыляк: Проблем тот єст нашым внутрішнім.

Прокуратор: Ци на тым зобраню в 1918 році во Фльоринці постановлено не узнати польской власти?

Свящ. Хыляк: На зобраню были голоса за прилучыньом до Росії, за зорганізуваньом окремой республики, аж і за прилучыньом до Ческой Республики, та не было ани єдного голосу за прилучыньом до Польщы.

Прокуратор: Як представляли Вы сой границу медже Лемковином а Польщом?

Свящ. Хыляк: За Вильсоном належало уважати, же старых границ неє, а на їх місце появлят ся народовы границі.

Прокуратор: Але ци в істнуючых географічных і економічных обставинах можливе є прилучыня лемківской „кышкы” до Росії?

Свящ. Хыляк: Іщы гірше виглядат справа з польскым округом Спиш.

Прокуратор: Русинів єст в новосандецкым 10%, в грибівскым 20%, в горлицкым 30 % ітд. Як то можливе, жебы тот меншіст стала ся сувереном над Поляками?

Свящ. Хыляк: Ани єдного польского дому не хцеме, мы жыєме ту оддільні од вас, в компактній групі.

Прокуратор: Ци правдом єст, же Русины не мають ту рівного права, же Полякы перешлідуют їх?

Свящ. Хыляк: Так! В мушынськым старостві, де Поляків такой неє, суд не узнає руского языка.

Прокуратор: Ци узнавали сте власт австрийского цисаря?

Свящ. Хыляк: Так.

Прокуратор: А тераз узнаєте польску власт?

Свящ. Хыляк: Такого зьвіданя не мож нияк ставляти, бо справа границ Польщы не остала іщы постановлена.

Прокуратор: Мате добры ідеалы, але (Вы – Б.Г.) утопіста. Прагнете жебы Лемковина была центром заінтересуваня цілого сьвіта і была вынятком в групі барз складных сьвітових проблемів.

Потім пару зьвідань задала свящ. Димитрийови Хылякови оборона.

Др. Черлюнчакевич: Як постановлено на тым зобраню (5 XII 1918 – Б.Г.) в справі, хто має рішыти о доли Лемковины?

Свящ. Хыляк: Мирна конференция.

Др Черлюнчакевич: Ци дістали сте уж одповід (в тій справі – Б.Г.)?

Свящ. Хыляк: Дотепер іщы ні.

Др Черлюнчакевич: Ци повідомили вы польській уряд о ваших постановах?

Свящ. Хыляк: Так.

Др Черлюнчакевич: Як односили ся Полякы до тамтой вашой діяльности?

Свящ. Хыляк: Прихильні, мали місце спільны засіданя.

Так закінчыло ся преслухання свящ. Димитрия Хыляка, по котрым на салю впроваджено другого обвиненого, др. Ярослава Качмарчыка. Бесідувал він слєбідні і спокійні, а лем раз вдал ся в выміну слів з прокуратором і выразно товды повіт: „(...) За винного ся не мам, а цілком противні – в полни єм переконаний і сьвідомий, же вшытко, што єм робил, было цілком легальне. Зато тіж поступувал єм отверто. (...)”. Др Ярослав Качмарчык підкрислил в своїй выповіди, же войскова адміністрация Лемковины была барз брутальна, подаючи як примір замордування лемківського рекрута в Тыличы. З заданых др. Ярославови Качмарчыкови зьвідань зацытувати вартат тоты адде:

Прокуратор: Ци допуцали вы можливіст прилучыня до Польщы?

Качмарчык: Ні! Цілком одворотні, хтіли мы дужыти лем до зьєднання з народом рускым, Російом або Україном.

Прокуратор: Ци вы узнаете тепер польску власт?

Качмарчык: Ні, не можу єй узнати, не знам такого медженародного трактату, котрий преконал бы мя до того. В даній хвили виджу лем хаос в медженародных взаєминах.

Прокуратор: Ци признаєте, же в 1920 році зорганізувано Рускій Ряд?

Качмарчык: Пан прокуратор попадат в обвинуючым акті в явну сперечніст. Початково преконує ся, што наша республика

зорганізувала ся в 1918 році, а ряд выбрано аж в 1920-ым. Значыт ся, же республика істнувала два роки без ряду?

Потім пару зьвідань задал обвиненому адвокат, др Кирил Черлюнчакевич:

Др Черлюнчакевич: Коли довідали ся Вы, же польській ряд переял власт на Лемковині?

Качмарчык: Постановліня такого не было, стало ся то силом факту.

Др Черлюнчакевич: Ци польській ряд повідомил вас о тым, же ваши дужыня сут нелегальны?

Качмарчык: Ні! Я знал што: ани Версальскій Трактат, ани в Сен-Жермен не вызначили границ Польщы. Галичына была оддана зверхньости Ентенты; врешті Польща постановила не карати за декларування незалежности.

Як остатній преслуханий был Миколай Громосяк. З огляду на того, што был він уж товды сімдесятлінім чоловіком, оборона прияла дост негышову лєнію обороны. На більшіст зьвідань одповідал він, же не памятає і не є в стані штонебуд одповісти. Часто підкрислял він тіж, што єдином причыном його участи в лемківських зобранях было... прагніня захаранити свящ. Анатолия Сембратовича на парафії в Креници.

Врешті на зьвіданя прокуратора: „Не розбуджували вы бунтів против Польщы?” Миколай Громосяк одповіл: „Преці мы як тоты стрижены овечкы”. Остатне натоміст зьвіданя звучало: „Не прагнули вы одорваня Лемковины од Польщы?”. На што Миколай Громосяк одрубал: „Одорваня? А коли была прилучена? Не памятам!”.

Пак преслухувано сьвідків. Казімеж Рамулт, бывший комісар Польской Ліквідаційной Комісії в Гривові, зознавал на хосен обвинєных. Підкрислял, же Рускы Рады інформували польскы власти о своїх почынанях і спільні проводжено засіданя в ціли ліпшого адміністрування регіоном. Станіслав Барбацкі, бывший урядник в Гривові, підкрислял

што Рускы Рады выникли головні з думком о самообороні та запобіжню анархії. Мефодий Трохановскій гварил о своїй працы на хосен Рускых Рад, підкрислюючи сесе, же в численних стрічах з польском адміністраційом отримувал він од ней запоруку што ситуація яка заістнувала по закінчынню войны ест лем тымчасова і належыт ждати аж западут ме-
дженародны децизіі. Юліан Марошані (Marossany), секретар Намістництва в Новым Санчы, ствердил, што о істнуванню Рускых Рад знал. Мали они спілпрацувати з польськыма властями в адмініструваню і апровізації терену. За його оціном польскы власти молчачы узнавали істнування Рускых Рад. На звѣданя, ци Рускы Рады были рядом, одповіл він, же ні. Узнавали алже они медженародний аспект політычнотной приналежности Лемковины і ждали на його розвязаня через Мирну Конференцію.

В наступній фазі процесу ведучий трибуналу одчытал пару документів, в тым: декрет Міністерства Заграничных Справ в ділі границ Польщы (выданий по Рыжскым Перемирю) і два писемны зознаня: бывшего премера Єнджея Морачевского і полк. Юзефа Рибак. Єнджей Морачевскі заперечувал, же нибы то будучы премьером признал неза-
лежність Лемковины. Зознаня полк. Юзефа Рибак не сут, на жаль, знаны.

Потім усталено остаточний обвинюющий акт, котрий звучал ідентичні в однесіню до вшыткых трьох підсудных, а „(...) в котрым зашмарює (ся – Б.Г.) приведеным тото, же полі-
тычні выступлювали в бесіді (і – Б.Г.) писмі на вічах і згрома-
джынях, агітуючы пак в околиці замешканій через руске насеління в цілі одорваня Лемковины од Польской Державы а прилучыня ей до великой Росії – вытычыня же границ были в тот спосіб запро-
ектуваны, же до Лемковины од Перемышля на захід (Підкарпатя) вздолж Дунайця аж по Шавницю, дале полудньову част Ново-
сандецкого повіту і 4 сел Новоторжского до них мали належати, бо не узнавали суверенности Польской (то є: зверхньости Поль-
щы – Б.Г.). Далє обвинено їх о тото, же рекрутів і дезертерів

русской народности препроводжали через границу до Чех, жебы при польским войску не служыли, а кед дакотрий служыт, жебы дезертерував (...).

В предостатній фазі процесу мали місце выступліня об-
винителя, оборонців та ведучого трибуналу.

Прокуратор не проявил ниякого зрозуміння для діяль-
ности обвиненых, а противні, промова його была барз на-
пастлива. Підкрислил він, же Лемковина од віків мала ся за
польску землю і не істнувала найменьша вантпливіст, што
по падіню Австро-Угорщыны повинна она найти ся в гра-
ницах Польщы. Заапелювал він до лавы присяжных, жебы
при підниманню вердикту керувала ся „(...) патріотычнотном
чесністю і памятала о своїх обовязках што до ряду (як держав-
ной установы – ред. „ЛР“) і історії.”

Перший з оборонців промавлял др Володимир Загайке-
вич. Натыхміст однюс ся він до выповіди прокуратора і за-
протестувал против його апельови о осуджуваня підсудных,
керуючы ся патріотычнотном чесністю. Ствердил він, што: (...) *Слова тоты не повинни были быти ту выповіджены. Лава при-
сяглых повинна судити без упереджынь, згідні з сумлінном і спра-
ведливі – патріотызму не повинно ся ту мішати – присяжны по-
винни забыти о тым, же судят Русинів (...)*. Під конец своей
бесіды звернул ся він до Поляків такыма словами: „В 1918
ваша Регенційна Рада оголосила народну свободу, покликуючы ся
на принципії Вильсона. Чом товды нам не вільно было коры-
статі з того права? Днес вы повинни надати значыня вашому
гослу „Свобідны зо свободныма“, котре до того часу было порож-
нім звуком.”

Другій оборонця, др Кірил Черллончакевич, омовил шыр-
ше справу границ Польщы. Підкрислил він, же за вынятком
границі західной (і ту не цілою) не остали они як дотепер
затверджены нияким медженародным порозумлінном. До-
каль такого неє, польскій ряд – в розумліню др Кірила Чер-
ллончакевича – може уважати за обшыр Польщы довільну
територию, але і так не ма то більшого значыня на ме-
дже-

народній арені. Оборонця привьюл тыж допис з краківського „Часу“, де ясно стверджено, што справа приналежности Східньої Галичины (з дольом котрой вязано стисло долю Лемковины) до Польцы не остала іщы постановлена. З тых то причин др Кірил Черлунчакевич уважал, што єдиним выроком в веденым процесі може быти уневиннюючий вырок.

Як остатній з оборонців промавлял др Лев Ганкевич. Іщы раз підкрислил він специфіку ситуації яка заістнувала по падіню Австро-Угорщыны і припомнул дужыня ріжных народів створити на розвалинах імперії свої державы. Кінчаючы бесіду, др Лев Ганкевич повіл: „(...) *Осудте их і, вернувши ся домів, повідajte вашому народови, же Лемкы хтіли того – што Полякы уж мают!*“.

Ленія обороны і ей виконання ставлят найвыжшу ноту групі юристів, котры боронили лемківських діячи. Здецидувала ся она на, здавати бы ся могло, простий захід. Перебільшено деякы аспекты діяльности підсудных, а цілком поменьшано значыня інчых. Зато тіж дахто чытаючий предрукуваны в пресі выповіди може виробити сой мьльну оціну політычной діяльности Лемків в роках 1918-1921. В половині 1921 рока до зрозумління было, же Польша обяла власт над Лемковином на добре і найважнійшом справом было выбороти волю для обвиненых. Зато тіж підкрислювано часто в часі процесу, же Лемкы од початку своей діяльности інформували о ній Поляків і, розуміючы домагання Поляків што до Лемковины, децидували ся на арбітраж Мирной Конференції. Оборона выразні дужыла до того, жебы політычна діяльніст Рускых Рад зменьшана была на корыст їх адміністраційных задань. Свящ. Роман Прислопскій в часі преслухання здискредитувал вартіст і значыня прочехословацкой орьєнтації медже Лемками – видимо в цілі одобрания лаві присяжных доказів до осуджыня арештуваных за зраду стану.

Пред тым нич присяжны пішли на нараду над вердиктом бесідувал іщы ведучий трибуналу, котрий безсторонні

представил цілу справу. Лава присяжных вела обрады в од-осібнію через невелико більше як піл години.

Близко девятой години вечером оголошено уневиннюючий вырок в пропорції голосів 8 до 4 в однесію до др. Ярослава Качмарчыка і свящ. Димитрия Хыляка, а 10 до 2 в однесію до Миколая Громосяка. По оголошыню выроку прокуратор зложыл внесок о уневажніня процесу, проведіня нового шлідства і затримання підсудных во вязниці. Та суд одшмарил тоту апеляцію, а ведучий трибуналу отверто скритикувал прокуратора за комплетну незнаєміст і брак зрозумління для зложености етнічных квестий на тым терені. Освободжены підсудны пішли до вязниці, жебы одоброти свої річы і коло пілночы враз з оборонцями поіхали до Білцаревы. Там в домі – плебанії свящ. Теофіля Качмарчыка дискутувано до свитаня – о процесі і о будучности Лемковины.

